Gildebrief

Ambacht van molenaar
is bijgeschreven in de Inventaris
Immaterieel Erfgoed Nederland

Het Gilde van Vrijwillige Molenaars

40e jaargang no. 3 september 2021

COLOFON

Gildebrief
De Gildebrief is het verenigingsblad van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars (GVM) en verschijnt vier keer per jaar in een oplage van 2.500 stuks in de maanden maart, juni, september en december.
Alle leden van de vereniging hebben het recht in de Gildebrief artikelen te plaatsen, hun mening te uiten en kanttekeningen bij het beleid van de vereniging te plaatsen.
Het hoofdbestuur van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars is niet verantwoordelijk voor deze uitingen en kan hierop niet worden aangesproken.
De verantwoordelijkheid voor de inhoud van artikelen berust bij de auteur.
De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor het geheel als blad.

Abonnement niet leden
Niet leden van het Gilde kunnen zich abonneren op de Gildebrief door donateur van het Gilde te worden voor het minimale bedrag van 15 Euro.

Advertenties
Voor bedrijven of instellingen die gelieerd zijn aan 'de molenwereld' bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Informatie is verkrijgbaar bij de boekhouder (zie hieronder).

Bestuur van Het GVM
Voorzitter/veiligheid
Erik Kopp
voorzitter@vrijwilligemolenaars.nl

Secretaris
Tom Kreuning
Molenkade 8, 1829 HZ Oudorp NH
secretaris@vrijwilligemolenaars.nl

Penningmeester
Geert Jonker
penningmeester@vrijwilligemolenaars.nl

Opleidingscoördinator
Kees Kammeraat
opleidingscoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

Afdelingscoördinator
Annemie Driessen
afdelingscoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

PR & Promotie
Peet Wessels
06 – 2120 7895
communicatie@vrijwilligemolenaars.nl

Ledenadministratie
Willem Boender
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl

Vertrouwenspersonen
Ada Meurs
06 - 1676 6741
Willem van Breenen
06 - 1121 4414

Verzekering
Jan Wieffer
verzekering@vrijwilligemolenaars.nl

Boekhouding
Andrien Muijsers
boekhouding@vrijwilligemolenaars.nl

Examencoördinator
Wilma Dondergoor
examencoordinator@vrijwilligemolenaars.nl

Bliksemafleidercontrole
André Canrinus
bliksemafleidercontrole@vrijwilligemolenaars.nl

Steunpunt molenbiotoop
Jorinde Pijnnaken - Vroeijenstijn (De Hollandsche Molen)
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam 020 – 623 8703
dhm@molens.nl

Rekeningnummers
IBAN NL40 TRIO 0198 54 28 95 (algemeen)
IBAN NL26 TRIO 0198 55 85 70 (Gildeverzendingen)
BIC TRIONL2U

In deze Gildebrief: september 2021

Financieel halfjaarverslag 4
Onderzoek onder molenaars-in-opleiding 5
In de Rouw 6
De nieuwe vertrouwenspersoon: Willem van Breenen 7
Ode aan de molenaar 8
Generator in Korenmolen De Regt 10
Lintje voor Ton Maas 11
Een nieuwe fundering voor de Aeolus 12
De Ventiwiek van Bilau in de praktijk 14
Zeilvoering 16

Molen Desiré krijgt biologisch certificaat 22
Eendjes malen? 23

Molentermen 28
Spruiten en Schoren 30
Word Molenaar 31

Redactie Gildebrief
Hoofdredactie: Bas de Deugd
Namens bestuur: Tom Kreuning
Redactieadres: Dirk Karsstraat 47, 4143 AX Leerdam
Tel: 0345 - 630112
redactie@vrijwilligemolenaars.nl
Eindredactie: Mark Dwarswaard
Tekstredactie: Barend Zinkweg

Vormgeving
Studio De Bunschoter

Druk
Drukkerij de Bunschoter, www.debunschoter.nl

Kopij en mededelingen
De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst en beoordeelt deze op plaatsbaarheid in haar geheel, gedeeltelijk of in gewijzigde vorm, zulks in overleg met de auteur.

Kopij voor het **decembernummer** van 2021 moet in het bezit zijn van de redactie voor 1 november 2021. Voor een latere aanlevering dient men te overleggen met de redactie.Teksten (al dan niet met foto's) kunnen worden aangeleverd per email. Bij voorkeur in Word op emailadres redactie@vrijwilligemolenaars.nl.

Neem voor het meezenden van foto's even contact op met de redactie.

Wijziging persoonsgegevens
Voor het wijzigen van persoonsgegevens, bijvoorbeeld bij verhuizing, ga je naar "MijnGVM" op de website www.vrijwilligemolenaars.nl. Log in met je emailadres en wachtwoord, vervolgens ga je naar "Mijn Profiel", dan naar "Mijn Gegevens" en vul de nieuwe gegevens in.
Hier kan je ook aangeven of je de Gildebrief wel of niet als papieren versie wilt ontvangen.

Nummer 3

Beste molenaar,

Welkom bij deze nieuwe Gildebrief.
In aanloop naar ons 50-jarig bestaan staat er ook deze keer weer een lid van het eerste uur op de voorkant. Volgend jaar zijn onze jongere of jongste leden aan de beurt om de voorkant te sieren. Lijk je dit leuk of weet je iemand die dit leuk vindt? Geef je dan op bij de redactie.

Met de zomer wil het niet zo vlotten, maar met het krijgen van teksten en verhalen gaat het goed. Ga zo door! Heb je iets te vertellen? Wacht dan niet en stuur het op, zodat een andere molenaar het kan lezen in een volgende Gildebrief.

Veel leesplezier met het derde nummer van 2021!

Groet,
Namens de redactie,
Bas de Deugd

KAM, september 2021

De examenperiode van De Hollandsche Molen (DHM) in juni en juli is uitstekend gegaan. Er waren 58 kandidaten waarvan er 57 zijn geslaagd: 54 windmolenaars en drie watermolenaars. Alle geslaagden: van harte gefeliciteerd. Ik hoop dat de herkansing wel slaagt voor de leerling-molenaar die het niet heeft gehaald. Op deze plaats ook dank aan de examinatoren die deze inhaalslag mogelijk hebben gemaakt.
In overleg met de examencommissie van de DHM is onlangs besloten de tijd te verkorten tussen het toelatingsexamen door de afdeling en het examen van DHM. Met ingang van volgend jaar zullen er daarom vier examenperiodes zijn. De afdelingen gaan met hun planning voor de toelatingsexamens daarop aansluiten. In de Opleidingsraad zal besproken en besloten worden in welke periodes de examens zullen worden afgenomen.

De wateroverlast halverwege juli in Limburg en deels ook in Noord-Brabant heeft een groot aantal watermolens getroffen. Ten tijde van het uitkomen van deze Gildebrief zal de modder en andere rotzooi veroorzaakt door het water in de molen hopelijk zijn opgeruimd. Het herstellen en het laten vergoeden van de opgelopen schade is waarschijnlijk iets van een langere adem. Het Gildebestuur onderzoekt of een financiële ondersteuning mogelijk is en welke dan. Dat gaat dan over schade die niet is gedekt door een verzekering en niet wordt vergoed uit subsidies. Mede namens het Gildebestuur wens ik alle eigenaren en molenaars sterkte.

Steeds meer mensen zij geprikt tegen het Covid-19 virus. Bezoek in de molen is weer mogelijk als we daarnaast rekening houden met de standaardregels: afstand houden, handen wassen, het dragen van mondkapjes en thuisblijven bij gezondheidsklachten. Ook in andere beperkende maatregelen kunnen we de teugels laten vieren. Gelukkig maar. Bezoek ontvangen, de molenwinkel volop laten draaien, mogelijk zelfs op beperkte schaal schoolkinderen in de molen rondleiden, klassikale theorielessen volgen (zoals de weercursus van David Henneveld), het is allemaal wel zo leuk dat het dan weer kan en mag.

Onlangs hebben we een rondvraag gehouden onder molenaars-in-opleiding. De aanleiding hiervoor is de discussie over de opleiding. We wilden de mening van de MIO's weten over onder meer het begeleiden door de instructeur, de balans tussen praktijk en theorie, de lesstof zelf en hoe de opleiding wordt ervaren. Verderop in De Gildebrief staan de resultaten. De uitkomst is: het opleiden tot molenaar krijgt een ruime voldoende, maar er is ruimte voor verbetering. Wordt vervolgd.

Onze eerste voorzitter en medeoprichter van het Gilde, Dick Prins, is op 12 juni op 84-jarige leeftijd overleden. Hij organiseerde de eerste ontmoeting van de latere oprichters van het Gilde op 14 oktober 1967. Daarmee heeft hij aan de wieg gestaan van het behoud van het ambacht van molenaar. Hij was een molenaar in hart en nieren en een voorbeeld voor ons allen. Wij wensen zijn nabestaanden heel veel sterkte.

Ik wil afsluiten met het noemen van de mogelijkheden om online te stemmen en meningen te peilen. Voor mij blijft het lastig in levenden lijve en persoonlijk de leden te ontmoeten en naar hun mening te vragen. De komende tijd ga ik me daarom meer verdiepen in online stemmen om bijvoorbeeld besluiten te nemen bij de komende Algemene Ledenvergadering. Op die manier kunnen we ook online meningen vragen over onderwerpen die binnen onze vereniging van belang zijn. Laat deze modernisering vaste grond krijgen binnen ons Gilde.

Erik Kopp, voorzitter

Financieel halfjaarverslag

DOOR: GEERT JONKER EN ANDRIEN MUIJSERS

Op het moment dat jullie dit lezen, is het de tweede helft van september. Op het moment dat dit geschreven wordt, is het juli. Het eerste halfjaar van 2021 zit er op, ook voor de financiën. In dit bericht geven we jullie een kort verslag van de situatie per 30 juni.

Inkomsten/Baten

De ontvangen gelden lopen in lijn met de verwachtingen. Dat geldt dan voor contributie, verzekeringspremies, entreegelden en webaankopen. Ook voor de rest van het jaar wordt niet verwacht, dat er grote afwijkingen op zullen treden.
Voor 2021 wordt verder niet verwacht, dat er nog inkomsten komen uit fondsenwerving voor de extra activiteiten die georganiseerd worden voor het 50-jarig bestaan van het Gilde .

Uitgaven/Onkosten

Ook aan de uitgaven kant valt weinig bijzonders te melden en verwachten we een normaal jaar. Door corona zijn een aantal vaste lasten lager dan andere jaren. Dat zijn kosten voor bestuur, beheer en administratie, Opleidingsraad, Algemene Ledenvergadering en dergelijke. Mocht dat zo blijven in de tweede helft van dit jaar, dan wordt de winst hoger dan voorspeld. We hebben dan alvast een buffer voor de hogere uitgaven in 2022 in verband met het 50-jarig jubileum. Geheel onverwachte uitgaven (zoals schade aan/bij molens) zullen betaald worden uit één van de (schade)fondsen en niet op de kosten van het lopende boekjaar geboekt worden.

50 jarig Gilde-Jubileum in 2022

De financiën voor het 50-jarig jubileum worden in de boekhouding apart verwerkt. De inkomsten en uitgaven van deze activiteiten zullen de financiële afloop van het normale Gilde-proces dan niet vertroebelen: dat zou het moeilijker te interpreteren maken.
De financiering van het jubileumboek voor 2022 is rond. De fondsenwerving voor dit boek heeft een bedrag van bijna € 20.000 opgebracht. Dit was ook het streefbedrag.

Oproep molentatoeage

DOOR: BAS DE DEUGD

In december 2017 heeft onderstaand artikel in de Gildebrief gestaan.

Molentatoeage

In het verleden waren tatoeages voorbehouden aan zeelieden en wilde mannen. Tegenwoordig behoort het tot een norm om je lichaam hiermee te 'verfraaien'. Zeebonken en andere stoere lieden lieten de naam van hun geliefde op hun arm of een ander deel van het lichaam tatoeëren. Tegenwoordig is het gehele lichaam bruikbaar en geliefd als ondergrond met als gevolg complete getatoeëerde lijven. Het laten vereeuwigen van je geliefde op een bewust gekozen plek van je lichaam is dus als vanouds, maar de uitbeelding van je liefde gaat soms ver. Een inwoner van het Zeeuwse Borssele heeft een grote liefde voor cultureel erfgoed, waaronder molens, en die liefde met een tatoeage vastgelegd. Op de foto is zijn been te zien waarop hij in 2013 de molen van Borssele plus zijn voorouders in klederdracht heeft laten tatoeëren.
Pieter Hazelager, molenaar van korenmolen De Hoop en Verwachting

Bij het terugkijken in het archief van de redactie kwam ik dit artikel weer tegen. Bij het opnieuw lezen kwam een oude wens naar boven drijven. Het lijkt mij heel leuk om een nieuw artikel of fotobladzijde te wijden aan molentatoeages.
Wie wil zijn of haar molentatoeage delen in De Gildebrief?
Ik zie jouw reactie met belangstelling tegemoet.

Onderzoek onder molenaars-in-opleiding

DOOR: GEERT JONKER, KEES KAMMERAAT EN SIMONE VERSCHEURE

Al enige tijd wordt er in het bestuur - in nauw overleg met de Opleidingsraad - gesproken om te onderzoeken of de opleiding tot vrijwillige molenaar verbeterd kan worden en hoe dan. Het doel daarvan is, dat er meer molenaars-in-opleiding (mio's) slagen en het aantrekkelijker wordt om aan de opleiding te gaan beginnen. Veel gehoorde klachten 'in het veld' zijn: te theoretisch, te lang, te veel. Dat laatste geldt vooral voor die vrijwilligers die alleen op de plaatselijke molen willen draaien. Die zijn niet of minder geïnteresseerd in andere molentypen en hun werkwijze. Ze zijn niet van plan om op andere molens te gaan draaien en zien niet het nut de andere molentypen wel te moeten kennen.

Het onderzoek

Het Gildebestuur heeft daarom in maart van dit jaar aan alle actieve mio's een vragenlijst toegestuurd om dit op een rij te zetten. (Een actieve mio is iemand die in ons ledenbestand staat ingeschreven als 'actief'.) De vragenlijst is naar het e-mailadres van 818 mio's gestuurd. De oudste ingeschreven mio is lid sinds de oprichting in 1972. In totaal hebben 322 mio's gereageerd. Dit is ruim voldoende om met de uitkomsten een goed beeld te krijgen.
Duidelijk is geworden, dat het Gilde een dikke voldoende heeft gekregen, zowel voor de opleiding zelf als voor de begeleiding van de mio's tijdens de opleiding. Eén van de uitkomsten is ook, dat een andere aanpak zou zorgen voor meer mio's die examen zouden gaan doen.

De resultaten

- *Bent u actief in opleiding?*
  - Ja 70%
  - Nee 30%
- *Wanneer bent u aan de opleiding begonnen?*
  - 88% is in de laatste 10 jaar begonnen (inclusief 2021)
  - 70% is in de laatste 5 jaar begonnen (inclusief 2021)
- *Had u een goed beeld van de opleiding vóór u aan de opleiding begon?*
  - Onvoldoende en matig 30%
  - Voldoende, goed en zeer goed 70%
- *Voldeed de organisatie rond de aanmelding aan uw verwachtingen?*
  - Helemaal en gedeeltelijk mee oneens 16%
  - Gedeeltelijk en helemaal mee eens 84%
- *Bent u tot dusverre goed begeleid door uw instructeur?*
  - Ontevreden en matig tevreden 16%
  - Tevreden tot zeer tevreden 84%
- *Vindt u de opleiding fysiek zwaar?*
  - Ja, best zwaar tot matig zwaar: 46%
  - Nee, niet zwaar tot matig zwaar: 83%
  - (De groep matig zwaar is zowel bij Ja als bij Nee opgenomen)
- *Wat vindt u van de lesstof in de mappen?*
  - Ik moet veel en te veel weten 67%
  - Interessant en niet te veel 33%
- *Met het bestuderen van de theorie heb ik:*
  - Te veel moeite of best wel moeite 48%
  - Geen moeite 52%
- *Denkt u dat de theorie toegankelijker wordt als de lesstof in twee delen wordt opgedeeld?*
  - Ja 92%
  - Nee 8%
- *Wat vindt u van de verhouding theorie en praktijk?*
  - Veel te veel en te veel theorie 51%
  - Goed tot te weinig theorie 49%
- *Gaat u de opleiding afmaken?*
  - Ja 77%
  - Nee 23%
- *Wat is uw leeftijd?*
  - Jonger dan 50 jaar 29%
  - 50-70 jaar 59%

Het Gildebestuur, de Opleidingscoördinator en de Opleidingsraad gaan nu met deze gegevens aan de slag. Tijdens de Algemene Ledenvergadering van volgend jaar zal dit onderwerp verder toegelicht en besproken worden.

In memoriam Dick Prins

DOOR: ERIC ZWIJNENBERG
in samenwerking met de redactie

Op 12 juni 2021 is op 84-jarige leeftijd Dick Prins overleden. Dick was één van de acht oprichters van het Gilde van Vrijwillige Molenaars en de eerste voorzitter.
Zijn ouders hadden hem verteld, dat hij als peuter vaak molens tekende. Al op jeugdige leeftijd kwam hij in aanraking met molens. Prins leerde het molenaarsvak nog van oude rotten: „Hoe je een molen moet bedienen, haal je niet uit boeken", vertelde hij.

In de zestigerjaren kwam hij op bijeenkomsten van De Hollandsche Molen in contact met jonge molenliefhebbers zoals Klaas Zaal sr., Gerrit Keunen en Jos Gunneweg. Samen vonden ze, dat ze de toenemende stilstand van molens moesten aanpakken. Dick Prins nam het voortouw voor een bijeenkomst op 14 oktober 1967 in Leiden. Hij maakte ook een eerste opzet voor een opleiding tot 'amateur-molenaar'. Daarmee stond hij in feite aan de wieg van het behoud van het ambacht van molenaar.

Dick werd het centrale punt voor mensen met interesse in een opleiding tot vrijwillige molenaar. Internet en sociale media bestonden nog niet: alles moest per telefoon en per post! Dick legde de nodige contacten met De Hollandsche Molen en zocht naar beroepsmolenaars die hun kennis en kunde wilden overdragen aan een jongere generatie. Dat was lang niet altijd eenvoudig. Vijf jaar later leidde dat tot oprichting van het Gilde van Vrijwillige Molenaars met Dick als de eerste voorzitter.

Samen met anderen heeft Dick in 1977 de eerste korenmolen van de Haarlemmermeer van de ondergang gered. De Eersteling ving door de oprukkende bebouwing steeds minder wind. Het onderhoud bleef achter en de molen raakte in verval. Voor een symbolisch bedrag van één gulden werd de molen overgedragen aan de gemeente, maar dan moest die wel van het terrein worden gehaald. De Eersteling werd verplaats naar de nieuwe, verhoogde plek aan de Hoofdweg in Hoofddorp. Dick solliciteerde als molenaar en werd aangenomen. Het was een geweldig voordeel, dat hij op het archief van diezelfde gemeente werkte. Hij mocht de nodige uren per week op de molen malen.

Dick had veel contact met de technisch adviseur (later directeur) van De Hollandsche Molen, A.J. de Koning die in Hoofddorp woonde. Samen bereidden zij bijvoorbeeld de molenexcursies van de vereniging voor. Die hadden in die tijd nog zo'n omvang, dat er wel vijf bussen nodig waren! Dick maakte voor de gidsen in de bussen een uitvoerige beschrijving van alle bijzonderheden langs de route (niet alleen molens!). De ene gids deed daar wat meer mee dan de ander. Een feit was, dat de bus waarin Dick de reisleider was meestal als eerste vol zat... Dick was De Koning ook behulpzaam bij de diapresentatie op de Algemene Ledenvergaderingen van De Hollandsche Molen.

Ook na zijn pensioen kwam Prins meermalen in de week naar de molen. De huidige molenaar, Sander van Rijn, werd 24 jaar geleden door Dick Prins opgeleid. Volgens Sander begon Dicks geheugen wat achteruit te gaan, maar was hij fysiek nog sterk. "Hij gooide meelzakken van 25 kilo met gemak op zijn schouder en zette regelmatig de molen nog op de wind. Hij kwam op de fiets uit Rijsenhout hier naar toe. 'Dat oude ambacht krijg je er niet uit', zei hij."

Het Gilde verliest in Dick Prins een belangrijke initiatiefnemer van de opleiding tot vrijwillige molenaar en onze eerste voorzitter. Hij was iemand die vanaf het begin begreep, dat molens moesten malen: "Dat is hun kracht, omdat ze daarvoor gebouwd zijn".

In Memoriam Albert van der Zeijden

DOOR: BAS DE DEUGD

Vrijdag 30 juli is Albert van der Zeijden overleden. Albert werkte op het *Nederlands Centrum voor Volkscultuur* en later op het *Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland*. Albert is de man die het ambacht van molenaar op de Unescolijst heeft gekregen.

Bij het opstellen van de nominatie heb ik namens het Gilde met Albert mogen werken aan deze aanvraag. Albert heeft met de informatie vanuit de verschillende gilden in zeer korte tijd een heel mooie aanvraag samengesteld. Hierbij wist hij precies welke informatie er wel in moest en wat niet. In alles was te merken, dat we samenwerkten met een deskundige op dit gebied. Punten van onenigheid wist hij om te zetten in gemeenschappelijk standpunten.

Bij de plaatsing van het ambacht van molenaar op de lijst van *Unesco* mocht ik aanwezig zijn op de conferentie in Korea. Hier zag ik Albert in een omgeving waar hij helemaal in zijn element was. Hij leek daar iedereen te kennen en iedereen leek Albert te kennen. De aanvraag werd goedgekeurd met de opmerking, dat het aanvraagdossier een voorbeeld was van nauwkeurigheid en degelijkheid: een voorbeeld voor andere landen.

Albert is ook de man die volkscultuur en later het immaterieel erfgoed van een wetenschappelijk kader wist te voorzien. Het bijzondere was, dat hij wetenschapper was maar ook midden in de praktijk stond. Hij kende de mensen heel goed die zich bezig hielden met de geschiedenis van het dagelijks leven en de cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Hij wist waar zij in de praktijk tegenaan liepen en zocht daar een oplossing voor vanuit de wetenschap. Zijn onderzoek bleef daarom niet in de la liggen, maar werd toegepast in de praktijk. Albert was hoofd *Kennisontwikkeling van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland* en *Research Fellow aan de Universiteit Utrecht*. In 2015 was hij lid van de *Evaluation Body*, de internationale adviescommissie van *UNESCO*.

De publicaties van Albert zijn terug te vinden op zijn website: www.albertvanderzeijden.nl.

De nieuwe vertrouwenspersoon: Willem van Breenen

DOOR: BAREND ZINKWEG

Het Gilde heeft twee vertrouwenspersonen waar leden van het Gilde mee kunnen praten als ze ergens mee zitten. In het vorige nummer van De Gildebrief stond een vraaggesprek met vertrouwenspersonen Ada Meurs en Hub van Erve. Hub is inmiddels opgevolgd door Willem van Breenen. Via de e-mail heb ik hem een paar vragen gesteld, zodat we kennis met hem kunnen maken.

Wat doe je in het dagelijks leven?
Ik ben huisarts, getrouwd en vader van twee kinderen.

Kan je iets vertellen over je molenloopbaan?
Mijn molenloopbaan begint bij de restauratie van korenmolen Oog In't Zeil in Cothen in 1985-1986. Ik ben lid van het Gilde sinds mijn zestiende, daarvoor was ik even donateur. Uiteindelijk ben ik geslaagd in 2001 op korenmolen Rijn en Weert in Werkhoven. Niet lang daarna deed ik examen voor arts en verhuisde ik naar Brabant. Een paar jaar heb ik met de Akkermolen in Zundert gedraaid en gemalen voor de paters-trappisten: heel erg Brabants. Daarna was het op molengebied even stil, heb ik kinderen gekregen en een artsenpraktijk overgenomen. Mede door corona heb ik weer wat vrije tijd gekregen/gemaakt en sinds een paar maanden draai ik nu op de Nummer I in Heusden.

Ben je gevraagd of heb je je aangemeld?
Ik ben gevraagd.

Waarom denk je dat ze bij jou zijn uitgekomen?
Ik ben door Tom Kreuning (secretaris in het bestuur) gemaild en die heeft me de vraag gesteld. Waarom men bij mij is uitgekomen, weet ik niet precies. Ik zit sinds een jaar of drie in de Adviesraad van de Molenstichting Noord-Brabant en ik ben daar de opvolger van Hub van Erve. Zal het zo gegaan zijn?

Diezelfde vraag heb ik daarom ook voorgelegd aan Tom Kreuning.
Tom: Toen Hub aangaf te willen stoppen als vertrouwenspersoon kwam direct bij mij de naam van Willem van Breenen naar boven. Hij is net als ik arts en ik heb een aantal jaren geleden al eens contact met hem gehad over een bepaalde kwestie. Toen ik de naam van Willem noemde, zei Hub dat hij daar eigenlijk zelf wel mee had kunnen komen.

Hoe heb je je er op voorbereid om vertrouwenspersoon te zijn?
Mijn collega Ada en mijn voorganger Hub hebben een cursus gedaan en de informatiemap is nog onderweg naar mij thuis. Ik denk dat ik als huisarts al veel een vertrouwenspersoon ben. Mijn patiënten komen ook niet alleen bij mij voor puur medische problemen. Die problemen kan ik natuurlijk verwijzen naar het juiste adres, maar vaak is aanhoren al een oplossing. Het belangrijkste blijft de vraag wat iemand precies van me wil. Als vertrouwenspersoon van het Gilde zijn mijn mogelijkheden beperkt. Ik heb gelukkig in Ada Meurs een ervaren collega waar ik op terug kan vallen.

Hoe kunnen Gildeleden met je in kontakt komen?
Aan de binnenkant van de vooromslag en op de site van het Gilde staat mijn telefoonnummer: 06 - 11 21 44 14.

Heden en verleden

DOOR: ANJA NOORLANDER, tekst
DANIELLA DE HAAN, foto's

INSTAGRAM: @ODE_AAN_DE_MOLENAARS
@DANIELLADEHAAN.PHOTOGRAPHY

Molenaar Jan de Vries laat trots zien hoe het vroeger was

Molens hebben als industrieel werktuig geen bestaansrecht meer volgens de huidige normen van productie en geld. Geen wind en er wordt met een molen geen meel gemalen, hout gezaagd of een polder leeg gepompt. Dankzij slimme molenaars heeft dit erfgoed vaak een nieuwe of aanvullende functie gekregen. Natuurlijk zijn ze wel gesteund door een stichting en andere enthousiastelingen. Echter zijn het vaak de molenaars die het verleden, de mogelijkheden en onmogelijkheden van hun molen kennen.

De Windlust

De Windlust in Westmaas is een korenmolen waar ik tijdens mijn opleiding mijn proefexamen mocht doen. Hierdoor ben ik vóór mijn proefexamen meerdere keren te gast geweest bij molenaar Ab Mulder. Hij is de rust zelve, heeft enorm veel geduld, zet goede koffie en kan goed en simpel ingewikkelde zaken uitleggen: alles wat ik nodig had voor mijn proefexamen. Hij zorgt niet alleen dat de molen draait, maar maalt op kleine schaal ook nog meel voor de verkoop in de winkel. Hij zorgt ook voor een warm welkom. Daardoor is het een plek om samen te komen voor de bewoners van het dorp. Wisten jullie dat Sint Nicolaas er wel eens logeerde? Er wordt een zolder ingericht met een bed en ander meubilair, passend voor een goedheiligman. Kinderen komen op bezoek. De dorpsfunctie is van toegevoegde waarde voor molen en dorp, zonder dat het de molen teniet doet als werktuig of als erfgoed.

De Vrijheid

Theo de Rooij is molenaar van De Vrijheid in Schiedam. Dat is een reus van een brandersmolen en nog vol in bedrijf. In vorige eeuwen liepen er op elke zolder meerdere mensen om het graan en het meel aan en af te voeren. Nu werken er gemiddeld twee mensen per dag op De Vrijheid. Desondanks moet er nog steeds veel werk verzet worden.

Met zijn tweeën kunnen ze tonnen malen, dankzij enkele kleine veranderingen in het werkproces, zoals een hefmechanisme om materiaal naar de eerste zolder te brengen.

Zingende stenen

Beide voorbeelden zijn zo verschillend, maar zorgen er wel voor dat deze molens nog steeds bestaan. Dat de stenen er kunnen zingen. Dat de molenaar aan de meelpijp kan staan. Dat de molens kunnen doen, waar ze voor bedoeld zijn.

Wonen in het verleden?

Met interesse volgen Daniella en ik juist de molenaars die op een molen wonen. Deze molenaars zijn bijzondere mensen. Ik mag het zeggen, omdat ik zelf ook op een molen woon. Zij leven elke dag samen met de elementen, vaak midden in de natuur en letterlijk in het verleden. Soms is dat in de woning van hun voorouders. Dat klinkt romantisch, totdat de leverancier van een wasmachine of de reparateur van de cv-ketel weigert te komen. Of wanneer je twee kilometer met je boodschappen moet fietsen of varen, voordat het in de voorraadkast staat. Dagelijks comfort, zoals in een gewone woning, is hier niet vanzelfsprekend, niet helemaal zoals in het verleden, maar zeker niet zoals de norm van het heden.

Familiegeschiedenis

We zijn bij de familie De Vries regelmatig te gast. Jan is trots op zijn familie die tijdens de Tweede Wereldoorlog met de schouw naar Kinderdijk kwam. Hij heeft zich ingezet om de molen zijn witte plint uit dat verleden weer terug te krijgen. Ook pleit hij voor de grind rond de molen. De molenstichting kreeg de subsidies rond en het werk werd aan Aad Schouten gegund. Aad is molenaar en gespecialiseerd metselaar. Dat we daar getuige van mogen zijn! Er is weer wat in ere en oude glorie hersteld met de inzet van twee molenaars, beiden in een andere rol.
Molenaars - eerste of tiende generatie - hebben allemaal één ding gemeen. Molenaars zijn een brug tussen heden en verleden. Molenaars zorgen dat het verleden zichtbaar wordt. Molenaars zorgen dat het verleden niet een stoffig iets uit een museum wordt. Molenaars staan bij de staart wanneer het er om spant: als het water met bakken uit de hemel valt. De Schermer is hier een mooi voorbeeld van. Molenaars maken het verleden van nu.

Zeilmakerij van Neerven bv

Sinds 1925

MOLENZEILEN IN WK77 BRUIN OF WIT, MARLON BOLUS ROOD

Driek van Erpstraat 1
5341 AK OSS
Tel. 0412-624028
Fax. 0412-627973
info@zeilmakerijvanneerven.nl

DEGELIJKHEID EN GEGARANDEERD DE BESTE KWALITEIT !!

MOLENSTEENMAKERIJ

HANS TITULAER

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Alle soorten molenstenen, scherpdienst, afstellen, maaltechnisch advies.
Onderhoud aan oliestenen en pelstenen.
Restauratie van stenen en maalstoelen.
Kweernen, wrijfstenen, demo-steentjes.
Kneus- en scherphamers.

www.molenstenen.nl

Werkplaats: Eendenpoelseweg 6a, 6581 AB Malden, Nederland
Tel.: 0031 (0)24 696 36 54 / 0031 (0)6 53 66 76 86
E-mail: molensteenmakerij@planet.nl

Generator in Korenmolen De Regt

Halverwege de vorige eeuw was Willem de Regt waarschijnlijk de bekendste korenmolenaar van Nederland. Hij was een groot vakman en uitvinder. Een aantal van zijn uitgedachte snufjes zijn nu nog steeds bewaard in Korenmolen De Regt in Nieuw-Lekkerland. Ook nu is een enthousiaste groep vrijwilligers steeds op zoek naar vernieuwing.

DOOR: ARIE BODE

Een elektromotor én een generator

In 2012 won Korenmolen De Regt de *Bankgiro Loterij Molenprijs*. In de motivatie voor de prijs werd ook het inbouwen van een generator vermeld (naast het bouwen en plaatsen van een nieuwe kap en wieken). Het maalbedrijf in de molen is voorzien van een elektromotor: dat is de originele motor van rond 1930. Bij de restauratie werd besloten om deze aandrijving in stand te houden gezien de historische waarde. De motor werd schoongemaakt en uitgebreid getest. Sindsdien wordt er regelmatig mee gemalen. Het gevolg was, dat de molen op de wind altijd onbelast draait. Door het plaatsen van een generator, aangedreven door de molen, wordt de molen belast en kan er ook bij meer wind veilig worden gedraaid. Bovendien wordt er dan stroom opgewekt. Nadat de gehele restauratie werd in 2017 een generator met toebehoren overgenomen van de Zwiepse Molen. In de winter werd in de werkplaats van een lokale sponsor de fundatie voor de generator en diverse kleinere onderdelen gemaakt.

De aandrijving

Er werd voor een kettingaandrijving gekozen vanwege de lage kosten en de kleine ruimte die dit inneemt. De spil is aan de onderkant voorzien van een dubbel kettingwiel. Het grote wiel drijft de generator aan. Het kleine wiel gaat de andere kant op en is verbonden met een contrawiel. Dat contrawiel voorkomt, dat de spil uit het taatslager loopt door de grote trekkracht op de ketting. Dit lager is afkomstig van een dwarsschroef van een zeeschip. Het is gemonteerd in een stalen bak gevuld met transmissie-olie. In het voorjaar van 2018 is de generator geplaatst samen met de omvormer en de weerstanden. Daarna is door de vrijwilligers de bedrading aangelegd. Uiteindelijk werd alles door een lokaal installatiebedrijf aangesloten en getest.
Het opgewekte vermogen is via een speciaal programma met behulp van een computer in te stellen. Het aandrijven van molenstenen is toch wezenlijk anders dan het aandrijven van een generator. Daarom hebben we na een aantal weken proefdraaien het vermogen stapsgewijs opgevoerd.
De aandrijving van de generator is zo gekozen, dat de molen tot 100 enden steeds meer vermogen aan het net afgeeft (3 fasen 380V). Bij het wegvallen van het net (bijvoorbeeld door het uitvallen van de stroom) schakelt het systeem het opgewekte vermogen automatisch naar twee 5 kW weerstanden. Hierdoor blijft de molen dus altijd belast.

Er waren een paar problemen

1. De generator maakte een erg vervelend geluid.
2. Bij lage toerentallen werden de kammen en staven te veel wisselend belast.
3. Bij een andere molen met een generator was door het wegvallen van een fase de omvormer kapot geraakt en dit zou ook bij Korenmolen De Regt kunnen gebeuren. Dat kan brandgevaar opleveren en dat is dus niet gewenst.

De oplossingen

1. Geluidsmetingen wezen uit, dat een deel van de molen (onder andere de vloer) mee ging trillen met de generator en de aandrijving. Als eerste werd de vloer verzwaard om de eigen frequentie omlaag te brengen, waardoor meetrillen zou worden verminderd/voorkomen. Dit gaf wel verbetering, maar het gaf nog niet het gewenste resultaat. De volgende stap was het aanbrengen van dempend materiaal onder alle delen van de generator die in direct contact staan met de molen. Het resultaat was nog beter dan verwacht. Dit probleem was opgelost.
2. De wisselende belasting op kammen en staven bij lage toerentallen werd door een kleine ingreep opgelost. De generator komt nu pas op het net als de molen rond de 20 enden draait.
3. Voor de veiligheid werd aan de omvormer nog een fasebewaking en een overspanningsbeveiliging toegevoegd.
   Er is ook een beeldscherm aangesloten waarop informatie te zien is over het door de molen opgewekte vermogen.

De praktijk

Het systeem is nu een aantal jaren in bedrijf en voldoet goed. De generator is zo ingesteld, dat ook bij zeer weinig wind goed kan worden gedraaid. Bij veel wind zorgt de generator voor een goede belasting van de molen. Wel moet gezegd worden, dat de generator een investering is die zich niet of nauwelijks terugbetaalt. Kortom, voor het geld moet men dit niet doen. Ook komt er veel techniek bij kijken, waarvan het merendeel ter plekke is bedacht en uitgevonden. Wel is het een goede aanvulling voor de molen.

Technische gegevens

Generator:	10 kW DVE PMGI-6K-240AB
Omvormer:	10 kW DVE GFI-10K
Weerstanden:	2 x 5 kW
Aandrijving:	5/8 Rollenketting
Groot ketting wiel:	95 tanden
Klein ketting wiel:	40 tanden
Generator ketting wiel:	22 tanden, gehard
Ketting wiel contrawiel:	30 tanden

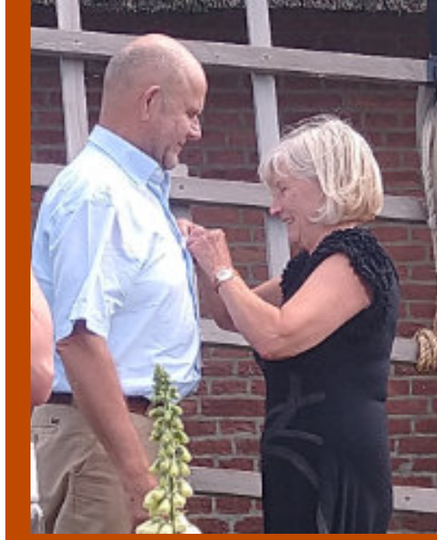

Lintje voor Ton Maas

DOOR: SIMONE VERSCHEURE

Het was op 17 juni 2021 een bijzondere dag in Hippolytishoef. Op het molenerf rondom molen De Onderneming werden familieleden van Ton en andere genodigden verwelkomd.
De Onderneming was versierd met vlaggen en de zon scheen. Niets vermoedend kwam Ton aangelopen in gezelschap van Marie-Jeanne, Tons vrouw. Hij kreeg wel een vermoeden dat er iets ging gebeuren bij het zien van familieleden en allerlei mensen die iets met molens te maken hebben. Eerlijk gezegd heb ik Ton nog nooit toch een beetje verlegen gezien.

De burgermeester van Schagen, mevrouw van Kampen-Nouwen, sprak Ton toe. Velen hadden haar een aanbevelingsbrief gestuurd. Ook het landelijk bestuur van het Gilde en het afdelingsbestuur van Noord-Holland hadden dat gedaan. De burgermeester vertelde, dat ze door alle aanbevelingen Ton zonder enige twijfel had voorgedragen. Zij vroeg Marie-Jeanne om hem de versierselen op te spelden.
De lovende woorden die over hem heen werden uitgestrooid maakte Ton emotioneel. En terecht. De molenaarswereld in Nederland heeft zo veel aan hem te danken.

Een nieuwe fundering voor de Aeolus

DOOR: IDS H. VAN DER HONING

Molen Aeolus in Adorp (Groningen) staat scheef. Het scheef staan van zware gebouwen komt veel voor in gebieden met klei- en veenlagen in de ondergrond. Met kerken, kastelen en boerderijen behoorden molens tot de zwaardere gebouwen. Ook bij de bouw van molens werd aandacht besteed aan de fundering. Molens stonden volgens Anton Sipman op palen of 'op staal'. In Adorp is men vermoedelijk gewoon op de klei begonnen te metselen. De molen staat op rondgaande stiepen die beginnen op een diepte van ongeveer 1 meter, onder iets breder dan de muren dik zijn.

Scheef vanaf de bouw

In Adorp is dit misgegaan. Al direct bij de bouw zakte de molen scheef. De bouwer koos er voor door te metselen en een aanpassing te maken net onder het ondertafelement. Hier werd een wigvormige *stroomlaag* in het metselwerk aangebracht. Een stroomlaag is het bouwkundige broertje van de rollaag. Het bestaat uit een rij op maat gekapte stenen die op hun korte kant staan. Ze staan scheef naast elkaar en worden toegepast als opvulling tussen twee horizontale delen, in ons geval tussen het tussenachtkant en de duisplank. Op die manier is het ondertafelement toch horizontaal komen te liggen (Afb.1). Er zit dus een knik tussen het scheefstaande metselwerk van de onderbouw en de rechtopstaande houten molenromp. Deze knik is aan de buitenkant goed zichtbaar. De twee onderste zolders (de meelzolder en de voormalige waaierijzolder) liggen merkbaar hellend in de molen. De hogere zolders (de stellingzolder, de steenzolder, de luizolder en de kapzolder) liggen horizontaal. De stelling loopt horizontaal om de molen.

De koningsspil loodrecht

De scheefstand en de knik in de molen leveren geen bezwaren op voor het gaande werk als aan een tweetal voorwaarden is voldaan. Het boventafelement moet horizontaal liggen om het kruien van de kap in alle richtingen mogelijk te maken. Ten tweede moet de koningsspil loodrecht staan. Deze hoofdspil van de molen begint in het centrum van het boventafelement. Het verlengde hiervan zou in het midden van de grondvlak moeten uitkomen. Bij de scheve Aeolus staat de spil uit het midden, maar wel loodrecht in de molen. Ook dit is geen probleem voor de werktuigen: de pel- en maalstenen zijn mee opgeschoven naar opzij.

Tegen de wind in

Zware gebouwen en instabiele ondergrond leiden makkelijk tot verzakkingen. In onze omgeving is de middeleeuwse kerktoren van Bedum een bekend voorbeeld. Opvallend is dat molens bij minder goede fundering de neiging vertonen om tegen de heersende windrichting in scheef te zakken. Een verklaring daarvoor is de noodzaak om een stilstaande molen altijd met de kop in de wind te zetten en dan belast het zwaarste deel van de bovenas en het gewicht van het gevlucht het zuidwestelijke deel van het fundament het meest!

Aanpak

De vernieuwen van de fundering is één van de zaken die bij de restauratie van de Aeolus aangepakt wordt. Rondom de molen wordt een betonnen ringfundering aangebracht, steunend op palen. In de buitenmuur worden rondom *inkassingen* uitgehakt. In deze inkassingen ondersteunt de betonnen ring de molen en de palen dragen de betonnen ring. De nieuwe fundering moet het verder scheef zakken van de molen voorkomen.

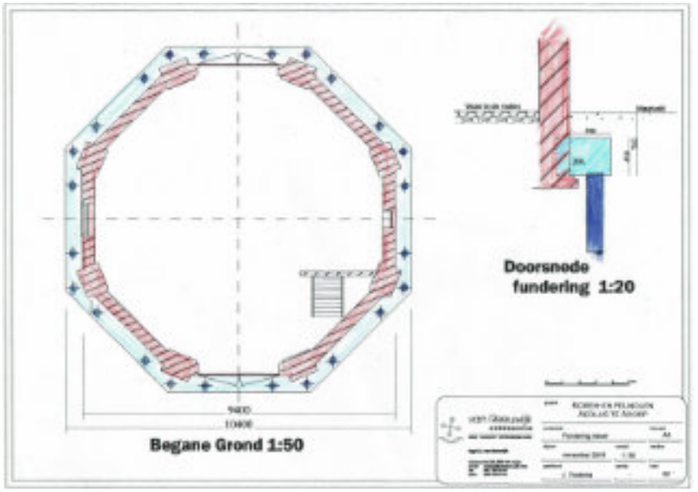

Afb. 3. Plattegrond met rondom de buitenmuur (steenrood), een betonnen ring (lichtblauw) ondersteund door 24 betonpalen (donkerblauw). (Tekening Van Reeuwijk Bouwmeester)

Afb. 4. Graafwerk rondom de Aeolus. De buispalen zijn ingeslagen.

Afb. 1. De onderkant van het achtkant ligt horizontaal en het metselwerk loopt scheef af naar rechts.

Afb. 2. Onder de duisplank is de stroomlaag te zien: steeds kleinere stenen staan scheef op hun kant.

Afb. 5. De buispalen worden gevuld en het werkvloertje gestort.

Afb. 6. Het metselwerk is rondom ingezaagd en weggehakt. Stoeltjes ondersteunen de acht penanten (achtkanthoeken). Het vlechtwerk wordt rondom in het ingehakte metselwerk gezet. Na het aanbrengen van de bekisting maakt een tweede betonstorting het fundament compleet. Na aansluiting van de drainagebuizen en het aanvullen met zand is er van het fundament niets meer te zien. Toch ligt er voor € 50.000 onder de grond, ongeveer 10 procent van de restautatiekosten!

De Ventiwiek van Bilau in de praktijk

In het vorige nummer van De Gildebrief stond mijn artikel over het door Kurt Bilau ontwikkelde aerodynamische gevlucht. Daarin heb ik mijn enthousiasme over deze Ventiwiek niet onder stoelen of banken gestoken. Uiteraard kan de lezer mij op mijn blauwe ogen geloven. Geloofwaardiger is het de ervaringen uit de praktijk te horen van molenaars die met dit gevlucht werken. Germ Geersing van De Hoop in Norg en Peter Simpelaar van De Blazekop in Ovezande waren graag bereid hun medewerking te geven aan een corona-veilig vraaggesprek.

DOOR: TOINE ZWITSERLOOD

De Blazekop in Ovezande

Deze beltmolen is gebouwd in 1884. Het was de eerste molen in Nederland waarop in 1935 Bilau-wieken werden aangebracht, dit alleen op de buitenroe. Na twee keer roedebreuk is in 1942 weer op beide roeden een oudhollands gevlucht aangebracht. In 2011 is de molen uitgebreid hersteld. Toen is ervoor gekozen opnieuw op de buitenroe Ventiwieken toe te passen. De eerste maanden werd er probleemloos gedraaid, maar toen deden zich een aantal problemen voor. Zo schoot er een koppelstang los, waarmee de remkleppen van beide wieken verbonden zijn. Een borgpen bleek losgeschoten te zijn. Later veroorzaakten een klembeugel en een klemring problemen.
Dat waren allemaal onderdelen die onvoldoende berekend bleken op de krachten die het steeds in beweging zijnde reguleringssysteem teweegbrengen. Na deze beginperiode zijn er echter geen echte, grote problemen meer geweest.

Zeeuwse Vlegel

Peter Simpelaar is nu een aantal jaren molenaar op De Blazekop. Hij woont naast de molen, dus het was voor hem vanzelfsprekend dat hij er molenaar wilde worden. Van beroep is hij bakker en de laatste jaren is hij vooral druk als coördinator van de 'Zeeuwse Vlegel'. Dat is een actie van jonge Zeeuwse boeren en boerinnen om in samenwerking met molenaars, bakkers en anderen het Zeeuwse-Vlegel-volkorenbrood op de markt te brengen. De tarwe voor dit brood wordt in Zeeland geteeld op een milieuvriendelijke wijze. Op die manier komt Peter veel met andere molenaars in aanraking.

Gebruik

Peter is helemaal enthousiast over het Bilausysteem. In het begin vond hij het wel lelijk, maar dat is inmiddels helemaal niet meer zo. Het is een prachtig stuk techniek, eigenlijk. In het gebruik is het uiterst gemakkelijk. De veren van het regelsysteem worden via een kabel met een liertje op spanning gebracht. De wieken met oudhollands worden zelden opgezeild, want dat is meestal niet nodig. Vervolgens kan de vang gelicht en na korte tijd draaien de wieken constant de ingestelde 60 enden. Verandert de windkracht dan vindt er kort een versnelling of een vertraging van het gevlucht plaats. De remkleppen reageren echter ogenblikkelijk en na zeer korte tijd draait het gevlucht weer 60 enden. Zolang er geen plotse weersovergangen zijn, heb je er geen omkijken naar. Vangen kun je bij weinig wind ook door de remkleppen dwars op de draairichting te trekken met de zwichtketting bij de staart.

De Blazekop in Ovezande

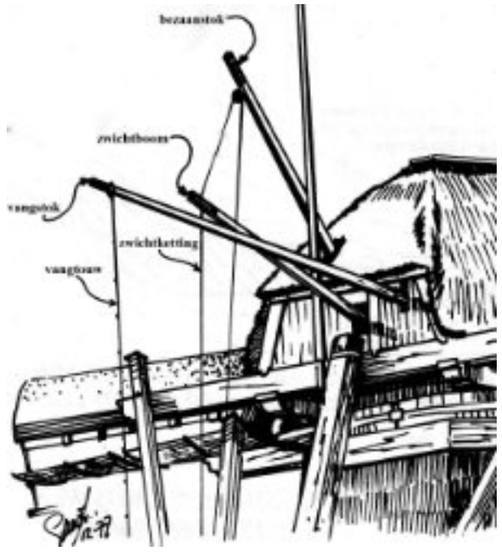

Zwitchboom met bezaanstok

Veilig

Bij het wegzetten wordt eerst met de lier de spanning weer van de trekveren gehaald. De kleppen worden opengezet door de *zwichtboom* tegen de *bezaanstok* aan te trekken. De *zwichtketting* wordt vastgezet aan een borgplaat op de staartbalk. Daarna wordt de roede met de Ventiwieken horizontaal gezet. In al die jaren is er met storm nooit een probleem geweest. Dat er in de veertiger jaren tweemaal een roedebreuk is geweest, kwam volgens Peter vooral doordat de Ventiwiek toen zwaarder was uitgevoerd en op de houten roeden werd gemonteerd.

Benieuwd

Molenaar Warmolts uit Norg was een van de molenaars die in 1935 naar Ovezande toog om met eigen ogen het voor die tijd revolutionaire Bilau-systeem te bekijken. Samen met zijn vrouw fietste hij op de tandem helemaal naar de Blazekop. Hij raakte daar zo overtuigd van de voordelen van de Ventiwiek, dat hij dit systeem ook op molen De Hoop liet toepassen, het eerst op één roede. In eerste aanleg werden ook hier de Ventiwieken op de houten roeden gemonteerd met als gevolg dat na enige tijd roedebreuk optrad. In 1937 zijn er nieuwe, gelaste roeden aangebracht met op allebei Ventiwieken. Daarmee draait de molen nog steeds probleemloos.

De Hoop in Norg

Germ Geersing is in 1960 geboren in Norg. Molen De Hoop heeft hij bezocht op de eerste open dag na de restauratie in 1980-1982 en daar heeft hij meteen het molenvirus opgelopen. Geslaagd voor het vrijwillige molenaars-examen is hij in 1985. Hij draaide toen al af en toe op De Hoop met instemming van eigenaar/molenaar Jan Snijders. Nu, na ruim 35 jaar, is hij volgens eigen zeggen nog steeds 'behept' met de unieke Bilau-molen en dat met veel plezier.

Bediening

De bediening van de remkleppen gebeurt handmatig met de *bezaanstok* en de *zwichtboom*, beide hier uitgevoerd in staal. Met de *zwichtketting* wordt de zwichtboom op en neer bewogen om de kleppen te openen dan wel te sluiten. De pal moet in eerste aanleg nog blijven zitten, omdat de kleppen open staan en bovendien geborgd zijn: het gevlucht mag niet achteruit gaan draaien. Na het lichten van de vang moet het gevlucht rond geduwd worden om de borgpennen uit de vier *regulateurstangen* te halen. De Hoop heeft op elke wiek een korte regulateurstang met *centrifugaalgewichten* in combinatie met een *regulateurveer* en die blijft op spanning. Daarom moeten de regulateurstangen bij het wegzetten geborgd worden. Volgens Germ is dat het enige nadeel van het Bilau-systeem zoals dat in Norg is gemonteerd. Je moet het gevlucht rond duwen terwijl de kleppen helemaal open staan, dus op maximale remstand. Bij weinig wind is dat geen punt, maar bij een stevige wind is het flink duwen en trekken, ook met de pikhaak. Dit herhaalt zich bij het 'wegzetten' van de molen als de borgpennen er weer in moeten.

Gedrag

De vang wordt niet gebruikt, die was omstreeks 2000 al versleten. Soms is 'bijvangen' handig (bijvoorbeeld met zwakke wind) omdat het zware gevlucht lang doordraait. Met flinke wind heeft hij uiteraard meer 'remkracht'. De vang gaat er wel op aan het eind van de dag.
De molen loopt redelijk licht aan, uiteraard ook afhankelijk van zaken als temperatuur (koude reuzel) en wind. Vrees voor windstoten is niet nodig, want het regelsysteem werkt perfect. Uiteraard moet bij onweer de molen stilgezet worden om de bliksemafleider vast te maken.
Zowel Germ als collega-molenaar Jochem van Engelenhoven en molenaar-in-opleiding Jan Egberts zijn enthousiast over het Bilau-systeem. Ze kunnen eerder draaien en zijn eerder thuis, ook in vergelijking met andere molens in de buurt waar wel eens wordt gedraaid. Het systeem is onderhoudsarm, mede dankzij de nylon lagers. Regelmatig controleren en waar nodig smeren is uiteraard belangrijk. Grote problemen zijn er in al die jaren eigenlijk niet geweest.

De Hoop in Norg

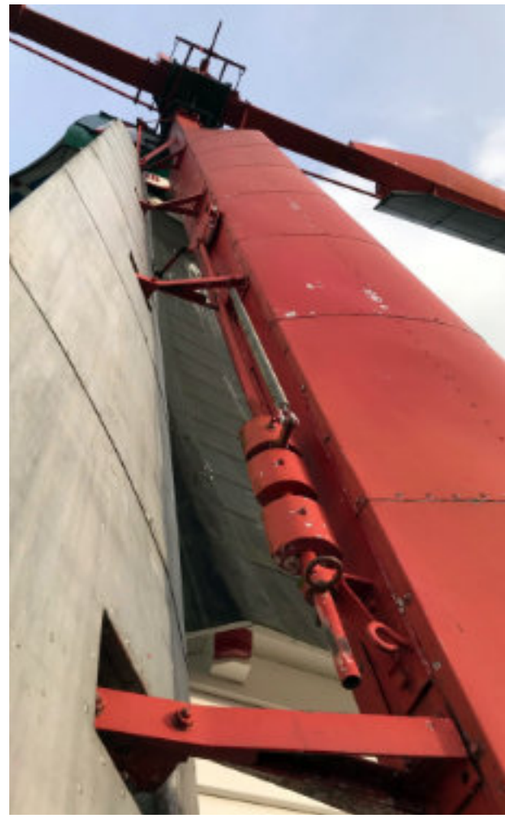

Regulateurstang met gewichten in Norg

Zeilvoering

In het ledenblad van **Levende Molens Vlaanderen** *las ik een artikel van voorzitter Jef Druyts over het draaien met twee volle op een roede, een zeilvoering die vroeger zelden voorkwam.*

DOOR: HARRY WIJNANTS

Luie mulder

In zijn beginjaren als molenaar was Jef terecht gekomen bij een oudere beroepsmolenaar. Deze had Jef betrapt, dat hij gedraaid had met twee volle, zij het maar zeer kort. Jef werd aan de oren getrokken en kreeg te horen, dat hij een 'luie mulder' was. Tijdens mijn opleiding heb ik net als Jef te maken gehad met de uitspraak: 'luie mulder'. Begin 2001 startte ik mijn opleiding bij Jack en Thei Nijs in Stramproy (Nederlands Limburg). Beiden waren de zonen van de laatste beroepsmolenaar op de Nijs- of Nijverheidsmolen. Ze zijn later ook zelf molenaar geworden op verschillende windmolens. Jack is ook molenaar geworden in een meelfabriek in Weert. Zij stonden er ook op, dat de zeilvoering steeds verdeeld was over de vier enden. Het was er bij hun zo door hun vader ingeprent. Twee volle was uit den boze, dat waren luie mulderzeilen: het moesten vier halve zijn. Net zoals Jef aangaf in zijn artikel, was ook hun ervaring, dat de molen regelmatiger draaide met gelijke verdeling van het zeiloppervlak over álle enden. Het is mij opgevallen, dat het steeds meer voorkomt dat er met deze zeilvoering gedraaid word. Er worden zelfs foto's en publicaties verspreid met deze zeilvoering.

Nadelen

Graag wil ik hier nog eens even terugkomen op deze zeilvoering om erop te wijzen, dat er toch behoorlijk wat nadelen verbonden zijn aan deze manier van werken. In een recent verleden zijn er enkele incidenten geweest op verschillende windmolens. In hun weergave van de omstandigheden gaven de molenaars aan, dat ze met twee volle draaiden, één zelfs met twee volle op de buitenroede. (Dat is helemaal 'not done'.) Ik wil niet verder in detail treden over deze incidenten en het is misschien wat kort door de bocht om nu te beweren, dat deze incidenten enkel daaraan te wijten waren. Toch mogen we ons wel eens afvragen of deze situatie er toe heeft bijgedragen. In enkele gevallen werd er ook bij vermeld, dat de plaatselijke situatie uit de toen heersende windrichting niet gunstig was voor de windvang. Een molenhuis, appartementsblokken of andere obstakels waren er de oorzaak van dat de windvang niet best was.

Raggen

Op bijgaande tekening uit het lesboek wordt duidelijk aangetoond, dat de askop en de kap onnodig extra belast worden door grote verschillen in zeilvoering op de vier enden. Dat is zeker zo als dit gebeurt met windbelemmering veroorzaakt door gebouwen of bomen en struiken. Dan gaat de kap nog sterker raggen: beurtelings krimpend en ruimend om willen. Daardoor kunnen dan niet alleen de askop en de kap extra belast worden, maar ook de lange spruit, de staart en de krui-inrichting, zelfs de stelling of de kruipalen. Deze extra belasting kan uiteindelijk de oorzaak zijn van kleine of grote schade aan de molen. Dit kan vermeden worden. Het is daarom een slechte gewoonte om vaak met twee volle te draaien.

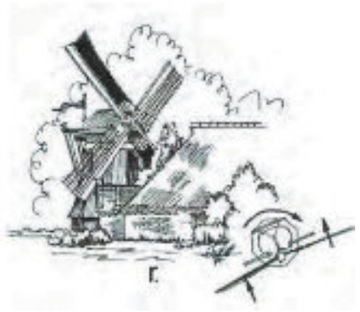

Onregelmatige gang

In de Gildebrief van juni 2019 wijst Jan Hofstra in *Draaiperikelen* al op de nadelen en de slechte gewoonte om te draaien met twee volle. Ook zonder windbelemmering krijg je al een onevenwichtige belasting, doordat er per omwenteling steeds een end, in de top, vol in de wind komt terwijl het tegenovergestelde end, beneden, in de luwte zit. Deze belasting speelt vooral de roeden parten. Het hekwerk van de roeden heeft een afremmende effect door de wervelingen die ontstaat door de hekstokken en zomen. Wanneer een vol bezeild end in de top gevolgd wordt door een onbezeild end gaat dit afremmen en krijgen we een vertraging van de gang. Het daarop volgend bezeild end gaat de gang weer een zetje bijgeven. Zo krijgen we toch een onregelmatige gang. Wanneer we op elk end vier halve leggen, krijgen we een gelijk bezeild en onbezeild gedeelte. De wisselwerking zal in de top veel regelmatiger verlopen: we krijgen dan een regelmatigere gang. De houten roede van vroeger waren minder goed bestand tegen deze extra belasting vandaar dat deze zeilvoering toen ook zelden voorkwam. De metalen roeden van tegenwoordig zijn daar wel beter tegen bestand, maar het blijft toch een goede gewoonte om het zeiloppervlak gelijkmatig te verdelen.

Kennis van het weer

Ik ben vrijwillige molenaar en géén weerkundige, maar ik heb steeds veel belangstelling gehad voor alles wat te maken heeft met het weer en de molen. Onze voorgangers hadden niet de informatie die we tegenwoordig hebben: geen kranten die weervoorspellingen gaven, geen tv laat staan een pc of een gsm. Soms was er een radio op de molen, een oude radio met lampen. Deze was er dan niet om het wat gezelliger te maken op de molen, maar wel om te waarschuwen als er onweer in de buurt was: dan begon de radio te kraken. De plaatselijke weerssituatie lees je in hoofdzaak op de molen zelf.

De uitzondering

Naar mijn bescheiden mening is het soms wel verantwoord en zelfs voor het behoud van de molen aan te raden om met twee volle te malen. Tijdens een warme zomerdag met hete landwind uit oostelijke richting is het volgens mij wél verantwoord. Dan is de wind meestal niet krachtig genoeg om zonder zeil te draaien. Ik kies er dan wél voor om met twee volle te draaien, want er bestaat een grote kans dat er in de loop van de namiddag - op het heetst van de dag - plots een warmte-onweer ontstaat. Voorafgaand zal de wind langzaam wegvallen. Leg dan vooral geen zeil bij, maar kijk eerst eens goed rond je. Snel groeiende cumulus-wolken kunnen uitgroeien tot cumulonimbus-wolken met hevige windstoten en mogelijk onweer tot gevolg. Ook kan er een donkere lucht in westelijke richting opkomen. Dat is een teken van mogelijk onweer dat ontstaan is in Noord-Frankrijk en dat tegen de wind in komt. Dit is het sein om snel af te zeilen of bij tijdsgebrek zeker de molen te stoppen met de twee bezeilde enden in horizontale stand met de roede kettingen en de bliksemafleider aangelegd. Dan rest er voor de molenaar nog één opdracht: in een hoekje gaan zitten en bibberend afwachten tot het onweer voorbij is.

Tot slot

Als vrijwillige molenaar mag tijdsdruk geen argument zijn om een zeilvoering voor te leggen die je molen extra belast met mogelijke grote of kleine schade dat zeker voorkomen kan worden. Geniet van je activiteit op de molen en de zeilen keurig voorleggen hoort daar zeker bij.

Molenaar valt van een trap... wat leren we ervan?

De Philisteinse poldermolen staat op een afgelegen plaats ver in het open veld (foto: Pieter Eisenga - Pieter Photo & Film)

DOOR: RIEN EYKELENBOOM EN DICK JAN BRAAIJ
Noord-Hollandse Molenfederatie

In maart viel een molenaar van de trap in een alleenstaande en moeilijk bereikbare molen diep in de Noord-Hollandse polder. Hij was alleen op de molen, raakte ernstig gewond en verloor het bewustzijn. Het was een ongeval dat iedereen kan overkomen.

Korte beschrijving van het ongeval

Het ging om een val van een molenaar die alleen in de molen was. Na zijn val was hijzelf niet in staat om alarm te slaan. Omdat hij niet thuis kwam opdagen, is zijn vrouw naar de molen gegaan. Zij heeft hem daar gevonden en direct 112 gebeld. Daarna zijn de hulpdiensten uitgerukt, maar die hadden moeite om bij de molen te komen. Na enige tijd zoeken is de ziekenwagen via een onverharde weg richting de molen gereden. Daar kwam die onderweg in de blubber vast te zitten. Een 4x4-auto van de reddingsbrigade heeft de ziekenwagen los moeten trekken. Daarna kon die verder tot aan een hek op 150 meter van de molen. Dat hek zat op slot en de molenaars hadden geen sleutel en ook de hulpdiensten niet. De politie - die later aankwam - heeft toen de ketting van het slot doorgeknipt. Door personeel van de ziekenwagen en van de trauma-helikopter is hulp verleend en daarna is de molenaar naar het ziekenhuis vervoerd. Hij heeft daar enige dagen moeten doorbrengen, maar gelukkig is hij nu thuis en herstelt hij langzaam maar voorspoedig.

Kleine kans, soms met groot gevolg

Op de website van het Gilde staat een lijst met incidenten. Daaruit blijkt dat er sinds 2016 vijf meldingen waren van een val van een trap: ruwweg één per jaar dus. Dat is niet vreemd als je kijkt hoe vaak iemand in een molen een trap op of af loopt. De kans is dus niet zo groot, maar de afloop kan wél ernstig zijn, zoals in bovenstaande geval! Nu zijn er meer molens die ver in het land staan en moeilijk bereikbaar zijn. Dus kan het geen kwaad om te kijken wat je kunt doen om zo'n ongeval te voorkomen én om de gevolgen te beperken.

Trappen in molens zijn steil en vaak niet voorzien van leuningen of een traphek.

Voorkomen, hoe doen we dat?

Alleen op de molen

Molenaars werken regelmatig alleen op de molen. Dat heeft wel een aantal gevolgen:

- Voer **geen risicovolle werkzaamheden** uit als je alleen op de molen bent.
- Ga **niet zonder een bijzonder goede reden** naar een gevaarlijke plek van een malende molen, zoals de kap of de vijzelkom of het pothok van het scheprad.

Bovendien:

- Zorg dat je altijd een **opgeladen mobiele telefoon** bij je hebt.
- Laat je **partner** en/of omwonenden weten, dat je alleen op de molen bent. Spreek desnoods af dat je regelmatig meldt dat alles oké is.

Trappen

In molens zijn de trappen steil. Dat betekent, dat je aandacht moet geven aan het veilig op en af lopen:

- Let op **gladde** of **afgesleten treden**.
- Is de **leuning** of het **traphek** goed geplaatst, zodat je niet van de ene trap in het trapgat van de trap eronder kan vallen.
- Loop altijd **achteruit de trap af**.
- Doe ge**en spekgladde schoenen** aan.
- Weet je van jezelf of je een medische aandoening hebt die kan leiden tot **duizeligheid**.

Wat doen we om de gevolgen zo klein mogelijk te maken?

Risico-Inventarisatie

Het is belangrijk de risico's te benoemen en maatregelen te nemen. In dit geval bleek dat er geen *Risico-Inventarisatie en –Evaluatie (RI&E)* gemaakt was. Hiermee is een kans gemist om belangrijke risico's en daarmee de kans op een ongeluk te verkleinen vóórdat er iets gebeurt. Aanbevolen is om de RI&E van vereniging De Hollandsche Molen (DHM) uit te voeren: die kan opgevraagd worden bij dhm@molens.nl. Een veiligheidscoach van het Gilde kan helpen bij het invullen of nalopen van de RI&E én bij het opstellen van een plan van aanpak daarbij. Meer informatie is te vinden op: www.molens.nl/veiligheid/rie/.

Calamiteitenplan

Het is belangrijk om vooraf eens goed na te denken over calamiteiten in en om de molen, zoals brand en ongevallen met letsel. Het is belangrijk verschillende soorten ongevallen goed door te spreken met álle partijen. Dat zijn in dit geval de gemeente als eigenaar, de hulpdiensten, de molenaars, de eigenaar van het omliggende land en het Waterschap.

Punten van aandacht hierbij zijn:

- een **alarmeringslijst**: wie waarschuwt wie en wie in tweede instantie.
- een **bereikbaarheidslijst**: bij een ongeval zullen de naasten van het slachtoffer moeten worden ingelicht. Iemand moet opgeroepen worden die kan omgaan met de nog draaiende molen. Hiervoor is het nodig om een lijst met adressen en telefoonnummers van de molenaars en de vrijwilligers op de molen beschikbaar te hebben.
- een **aanrijplan gemaakt door de hulpdiensten**. Waarschuw bij de melding meteen dat de molens diep in het land staat en met welk voertuig die te bereiken is.
- een **sleutelplan** zodat de hulpdiensten bij en in de molen kunnen komen.
- een melding bij de **verzekeringen**: meestal

De molen is ondermeer bereikbaar via een loopbruggetje

moet dit **binnen 24 uur** gebeuren. Voor molenaars doe je een melding bij het verzekeringssecretariaat van het Gilde. Ga naar: www.vrijwilligemolenaars.nl, doorklikken op *vereniging*, daarna op *verzekeringen* en vervolgens op *schademeldingen*. Gemeenten hebben ook vaak een vrijwilligersverzekering afgesloten. Bel daarom met de gemeente om dit aan hun verzekering door te geven.

- de **woordvoering**: spreek goed af met de eigenaar, het molenbestuur en de molenaars wie de woordvoering doet en wat het verhaal is dat naar buiten gaat. Zorg ervoor, dat je je beperkt tot de feiten.
- **oefenen**: als een dergelijk plan is opgesteld, is het belangrijk dit in de praktijk te toetsen. Dat doe je door met de hulpdiensten te oefenen en dit na te bespreken. Door de Noord-Hollandse Molenfederatie is een folder opgesteld met aanbevelingen over de brandveiligheid. Dit is deels ook toe te passen op ongevallen met letsel. Deze folder is te vinden op www.molensnh.nl, doorklikken op *Algemeen* en daarna op *Publicaties*.

Samenvatting

Alleen op een molen zijn brengt risico's met zich mee. Wees je daarvan bewust en handel er ook naar:

- **Herken** gevaarlijke situaties op je molen vóórdat er een ongeval is. Dat voorkomt veel ellende achteraf.
- **Weet** wat je moet doen als er toch wat gebeurt.
- **Zorg** voor lijsten in de molen met namen, adressen en telefoonnummers.
- **Maak** goede afspraken met de alle partijen over hoe er dan gehandeld kan worden.
- **Meld** het ongeval bij de verzekeringen.
- Wees je **bewust** van wat je zegt als je de pers te woord staat.

Molinologie 55

DOOR: BAREND ZINKWEG

TIMS NL/VL, vereniging voor molenkunde in het Nederlandse taalgebied, heeft een nieuw nummer van het blad Molinologie uitgebracht.

In het artikel Verscheidenheid onder de korenmolens in Friesland en Noord-Holland 1700-1830 behandelt Herman Kaptein de verschillen in de bedrijfsomvang van de korenmolens in deze twee provincies in dat tijdvak. In Friesland was die veel kleiner en in Noord-Holland veel diverser. Hij stelt ook vast, dat gaandeweg de standerdmolens vervangen werden door een kleiner aantal bovenkruiers met een grotere capaciteit. In Noord-Holland ging dat proces sneller dan in Friesland. Hij sluit af met een stellen van vragen voor verder onderzoek.

Het was steeds moeilijker om hout te krijgen van voldoende kwaliteit om er een bovenas van te kunnen maken,. Even voor 1800 schreef het Bataafs Genootschap in Rotterdam een prijsvraag uit: waarom niet meer molens voorzien van een vierdelige molenas. Jan Hofstra beschrijft wat dat opleverde in Vierdelige bovenassen in breder perspectief.

Dick Bunskoeke beschrijft in De korenmolens in de gemeente Smilde de molengeschiedenis in deze gemeente. De start was moeizaam maar leidde in 1771 tot de bouw van de hoogste molen van Drenthe. Daarna volgde de bouw van nog drie korenmolens waarvan er twee afbrandden. In 1930 werd de laatste afgebroken.

Leo den Engelse schreef het boek Koopman in De Rijp, de families Glazekas, De Wit en Nat en hun handel in graan, haring en hout. Een bespreking van dit boek besluit dit nummer.

Molinologie 55 kost € 9,- telt 37 bladzijden plus omslag, is geheel in kleur op A4-formaat met in totaal 40 afbeeldingen. Belangstellenden kunnen een exemplaar bestellen door het sturen van een bericht naar redactie@molenkunde.eu.

Taart van De Hollandsche Molen en Het Gilde van Vrijwillige Molenaars

Hub van Erve (r) overhandigt Robbert het getuigschrift

De 100e geslaagde watermolenaar

DOOR: HUB VAN ERVE, tekst
GERARD STURKENBOOM, foto's

Op 16 juni 2021 legde Tom Boots uit Heel (L) het examen voor watermolenaar af op de Genneper watermolen in Eindhoven.

Het examen verliep vlotjes en Tom slaagde met glans en wimpel. Daarmee was hij de 99e geslaagde watermolenaar. Na hem werd het examen afgelegd door Robert Hoffman uit Wamel (Gld) en ook deze kandidaat slaagde. Daarom gaat Robert de boeken in als de 100e geslaagde watermolenaar. Voor deze bijzondere gelegenheid was door De Hollandsche Molen gezorgd voor het officiële getuigschrift. Ter plekke werd dat uitgereikt door Hub van Erve, bestuurslid en tevens voorzitter van de examencommissie. De vertegenwoordiger van het bestuur van het Gilde, Annemie Driessen, is ook als molenaar werkzaam op deze molen. Zij reikte namens het Gildebestuur het felbegeerde speldje uit. Er was natuurlijk gezorgd voor een feestelijke taart ter verhoging van de feestvreugde.

Na de start van de eigen opleiding tot watermolenaar in 1995 werden de eerste examens afgenomen in 1997 in de Kasteelmolen van het Limburgse Elsloo. Er waren meteen maar liefst vijf kandidaten en die slaagden allemaal. Daarna werd het aantal kandidaten per examenronde minder: meestal twee of drie kandidaten per ronde. Zo werd na 11 jaar in 2008 op de Grathemer Molen in Limburg de 50e geslaagde verwelkomd in de persoon van Henk Sesink. En dan nu - 13 jaar later - is er de 100e. Op naar de 200!

Vermeld mag ook worden, dat allebei de kandidaten eerder geslaagd waren voor het examen voor windmolenaar!

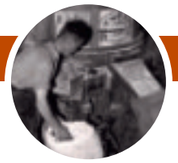

Molen Desiré krijgt biologisch certificaat

DOOR: KEES VAN DE WIEL, molenaar op korenmolen Desiré in Megen

Molen Desiré in Megen

Kees van de Wiel, Paul Graste en Jan Graste, trots met certificaat

Het etiket

Skal-embleem

De laatste tijd zijn berichten over biologische landbouw en biologische producten vaak in de media. De vrijwillige molenaars op de Desiré hebben alles in het werk gesteld om biologische producten te maken naast de bestaande producten. Dat is niet alleen een kwestie van biologisch gekweekte tarwe inkopen, malen, mixen en verpakken. Er moest nóg een stap worden gezet.

Uitdaging

Ruim vier jaar geleden werd Jan Graste door Stichting Behoud Molen Desiré Megen benoemd tot molenaar op onze molen. De molen is gezegend met de persoon Jan, want hij zet zich enorm in om allerlei kleine klussen aan te pakken. Eigenlijk moet ik zeggen, dat hij alsmaar bezig is met verbeteringen van molenzaken. Jan ging ook de grote uitdaging aan voor erkenning van onze biologische producten. We waren het er dan ook snel over eens, dat we moesten streven naar het Skal-certificaat. Daarmee kregen we toestemming om het woord 'biologisch' op onze producten te vermelden en die te voorzien van het Skal-embleem.

Voorwaarden

Je kunt de term 'biologisch' niet zo maar gebruiken ook al ga je betrouwbaar, zorgvuldig en hygiënisch verantwoord te werk. Binnen Europa is de organisatie Skal in het leven geroepen om de voedselveiligheid van biologische producten te controleren. Dat wil zeggen, dat je moet voldoen aan de door de organisatie vastgestelde voorwaarden. Zo moet vastgelegd worden welke weg elk biologisch product binnen de molen heeft afgelegd, vanaf de inkoop tot aan het afleveren bij de klanten. Dat wordt gekoppeld aan maatregelen die we moeten uitvoeren om de zuiverheid van de producten te kunnen garanderen. Zo moeten de molenstenen evenals de builmachine met regelmaat gereinigd worden.

Uniek in het Maasland en de verre omgeving

We hebben nu de erkenning ontvangen om onze biologische producten voortaan te voorzien van het Skal-embleem. We zijn blij om één van de werkende molens te bemalen, die biologisch gecertificeerd is. We laten dat met trots zien op onze etiketten op de verpakkingen. We gaan kijken of we ons biologisch aanbod verder kunnen uitbreiden.

Voor meer informatie: molenaar Jan Graste, molenaar@molen-desire.nl.

Eendjes malen?

DOOR: JAN HOFSTRA

Jaren geleden heb ik eens gehad, dat ik op een vroege zondagochtend onder in de molen gepiep hoorde. De molen stond stil, zodat het geen problemen met een lager kon zijn.

Op zoek

Bij een rondgang om de molen hoorde ik het gepiep uit de vijzelgang komen. Nu heb ik boven het stortpunt van de vijzel twee glasplaten in de vloer. Toen ik het licht daar aandeed, bleek er een koppel eendjes tussen de wachtdeur en de bek van de vijzel te zitten. Daar staat bij stilstand altijd 30 centimeter water. Tussen de vijzel en de wachtdeur zit ook nog wel een meter of 3, zodat het om een groot binnen-aquarium gaat. De dag ervoor had ik nog gemalen en toen moeten ze er terecht zijn gekomen.

Redding

Nu lijkt me een werkende vijzel nogal afschrikwekkend. Daarbij komt, dat de vijzel van de molen wel heel lang is, maar niet erg breed. Dan zullen sterke stromingen hier nauwelijks voorkomen, ook omdat de achterwaterloop vrij breed en diep is. Het leek me daarom uitgesloten, dat de eendjes door de stroming in de vijzel zijn getrokken. Maar het zou natuurlijk wel kunnen, dat toen de molen begon met malen, ze daar toevallig net zaten te smikkelen van het kroos dat door de zuidwestenwind tegen de vijzel was gedreven. In dat geval moeten ze er al vanaf zaterdagochtend in hebben gezeten. Toen heb ik eerst maar eens een glasplaat er afgehaald en met een schepnet geprobeerd de eendjes op te scheppen. Die gingen natuurlijk gelijk richting de wachtdeur, waar ik er niet bij kon. Daarna de molen maar ingespannen om ze verder te malen, maar het bleek dat ze juist tegen de stroom in begonnen te zwemmen. Na een tijd werden ze echter moe en toen er nog even een beste windvlaag kwam, lukte het om ze naar buiten te malen. Later zag ik de hele familie op de kant zitten. Een paar jaar later heb ik op die manier ook eens twee meerkoeten gevangen, maar toen heb ik er iemand bijgehaald die ze er uit wilde halen.

Wildwatervaren

Onlangs hoorde ik een eend luid kwaken bij het krooshek. Toen ik ging kijken wat er aan de hand was, kwam er weer gepiep uit de vijzelgang. Daarna ben ik maar over de vijzel geklommen om te zien of er ook wat in de vijzel zat, maar voor zover ik kon komen was er niets te zien. Vanuit de voorwaterloop was het gepiep ook te horen, dus ik ging er maar vanuit dat er weer jongen gevangen zaten tussen wachtdeur en vijzel. Die moeten er dan de dag er voor al in zijn gekomen. Door de glasplaten was echter niets te zien, dus misschien zaten ze in de bovenste gangen van de vijzel of vlak bij de wachtdeur. Na de boodschappen doen heb ik de molen maar weer ingespannen. Toen zag ik dat het om een flink koppel eendjes ging, die weer gingen wildwatervaren. Deze eendjes waren echter al een stuk ouder dan die van de vorige keer. Het waaide nu ook niet zo hard, zodat het deze keer niet lukte om ze weg te malen. Toen de molen maar stilgezet en een glasplaat weggehaald om door het gat af te dalen. Eerst heb ik een waadpak aangetrokken en het schepnet losgehaald van de stok. Hiermee zijn de eendjes opgeschept en één voor één over de wachtdeur gebracht. Met een noodgang zwommen ze toen de voorwaterloop uit.

Vraag

Waar ik nu mee blijf zitten is: hoe zijn ze er toch in gekomen? Er lag nog geen kroos op het water, zodat de vorige theorie overboord kan. Inmiddels lijkt het me waarschijnlijker, dat ze er aan de voorkant zijn ingekomen door tegen de stroom in te zwemmen. Verder zwemmen dan de vijzel lukt natuurlijk niet en als de molen stil gezet wordt, valt de wachtdeur dicht en zitten ze gevangen. Mij is niet bekend of watervogels graag tegen de stroom inzwemmen, maar ik benieuwd of er ook lezers zijn die hier ervaring mee hebben.

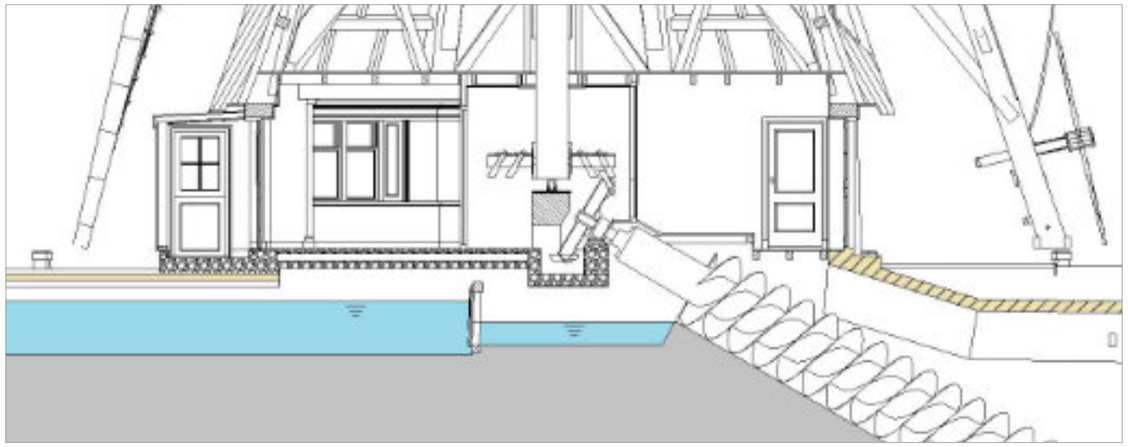

Doorsnede van de Aalsmeerder Stommeermolen met het "binnen-aquarium".

Het vangwiel

DOOR: BAREND ZINKWEG

In het lesboek vind je veel manieren om de vangbalk te bedienen: vangstok (binnen en buiten), vangtrommel, evenaar en katrol. Zijn ze dat allemaal? Toch niet: het vangwiel ontbreekt.

Andere bouw

Een vangtrommel bestaat uit twee ronde platen, onderling verbonden door een groot aantal latten. Hij lijkt daarmee op een trommel en daarom heet hij ook zo. Het buitenvangtouw loopt over de trommel en het binnenvangtouw over de as. Door het verschil in doorsnede tussen beide ontstaat de hefboomwerking om de vangbalk te kunnen lichten.
Bij een vangwiel hebben we te maken met één ronde plaat. Het buitenvangtouw loopt over het wiel en het binnenvangtouw loopt over de as. Ook hier is er dus hefboomwerking door het verschil in doorsnede tussen het wiel en de as.
Het buitenvangtouw en het binnenvangtouw zijn in tegengestelde richting gewikkeld: wikkelt de een af dan wikkelt de ander op. Dat is hetzelfde bij het vangwiel en de vangtrommel. De werking is dus gelijk, maar de bouw is anders.

Varianten

Een vangwiel kan op twee manieren gebouwd zijn: een wiel met flenzen of een wiel met gaffels. Een flenswiel is een massief wiel met over de hele omtrek aan beide zijkanten opstaande randen. Dat zijn de flenzen waartussen het buitenvangtouw loopt. Bovendien zijn er smalle en meer brede flenswielen

Bij een gaffelwiel steken er over de hele omtrek korte houten of ijzeren staken in een V-vorm naar buiten om het buitenvangtouw rond het wiel te houden. Een dergelijk wiel is meer bekend als luiwiel in een korenmolen met een eindeloos touw er overheen.
De plaatsing in de kap kan ook nog eens op twee manieren: in dezelfde richting als het voeghout of dwars daarop. Het vangtouw komt dan óf aan de achterkant onder uit de kap óf aan de zijkant.

De praktijk

Voordelen van een binnenvang (vangtrommel, vangwiel, binnenvangstok of evenaar):
- makkelijk in onderhoud: je kan overal direct bij
- alles is binnen, alles blijft droog: geen houtrot en geen roest
- als er niks naar buiten steekt, kan er ook geen afbrekend bonk hout op je hoofd vallen
- geen lekwater langs een naar buiten stekende vangstok
- alles zit binnen: dan kan de wind er ook niet aan 'jutteren' met slijtage als gevolg
- geen extra gewicht op de vangbalk om tegenwicht te geven aan de vangstok
- de vang kan je binnen in de kap bedienen: makkelijk bij het afstellen van de vang en het in de was zetten van de kammen
- bij het op- en afzeilen neem je het vangtouw mee: het heen en weer lopen halveert
- je kan met het vangtouw in de hand de roe een duw geven (handig bij opzeilen/afzeilen bij weinig wind)
- bij het weggaan kan je het vangtouw omhoog trekken buiten bereik van onbevoegden.

Geen voordelen zonder nadelen:
- in het begin voel je minder goed wat de vang doet (maar dat went)
- de bediening kan lastig zijn als de molen onder de wind staat: ook de wind trekt dan aan het vangtouw
- bij een open scheprad kan het vangtouw nog makkelijker gegrepen worden
- bij een rietgedekte molen kan het vangtouw het riet beschadigen
- bij een stenen romp kan het vangtouw tegen de muur schuren en slijten.

Speurtocht

Nu zijn er nogal wat molens met een vangtrommel, maar er zijn maar weinig molens met een vangwiel. Zo'n vangwiel is zo zeldzaam, dat het nauwelijks in een molenboek is terug te vinden. Een zoektocht in de boeken en de molendatabase levert een klein rijtje molens op met een vangwiel: ze staan in het kader. Er moeten er vroeger veel meer geweest zijn.
In totaal heb ik 18 molens gevonden met een vangwiel:
- 10 korenmolens en 8 watermolens
- 1 standerdmolen, 2 wipmolens en 15 bovenkruiers
- evenveel flenswielen als gaffelwielen
- 8 keer dwars en 10 in dezelfde richting als het voeghout (parallel).

De meeste staan in Zuid-Holland (12), een paar in Noord-Brabant en Gelderland plus een enkele in Utrecht en Zeeland.

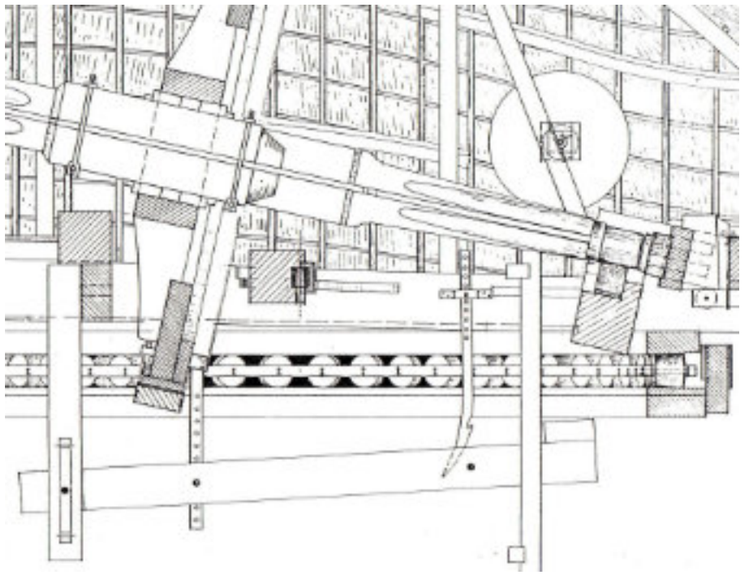

Tekening van de kap van de Pendrechtse Molen in Barendrecht. Hierop is duidelijk het vangwiel te zien.

Links het flenswiel met het buitenvangtouw en rechts de as met het binnenvangtouw in de Pendrechtse Molen. Het vangwiel staat in dezelfde richting als het voeghout.

Boezemmolen nummer 6 in Haastrecht heeft een gaffelwiel als vangwiel. Het staat in deze molen dwars op Het voeghout.

Op dit kaartje zijn de molens weergegeven waarvan bekend is dat deze een vangwiel hebben

Molens met een vangwiel

Hieronder een overzicht van nog bestaande molens met een vangwiel

- in **Gelderland**: 2
  1 - De Hoop in Giesbeek: dwars flenswiel
  2 - De Zuidmolen in Groesbeek: parallel flenswiel

- in **Utrecht**: 1
  3 - De Kockengense Molen in Kockengen: parallel gaffelwiel

- in **Zuid-Holland**: 12
  4 - De Zelden van Passe in Zoeterwoude: parallel gaffelwiel
  5 - De Grote Molen van Zoeterwoude: parallel gaffelwiel
  6 - De Barremolen in Zoeterwoude: parallel gaffelwiel
  7 - De Schaapweimolen in Rijswijk: dwars gaffelwiel
  8 - De Groeneveldse molen in Schipluiden: dwars gaffelwiel
  9 - De Drie Lelies in Maasland: dwars gaffelwiel
  10 - Molen 6 Hooge Boezem in Haastrecht: dwars gaffelwiel
  11 - Zeezicht in Nieuwenhoorn: parallel flenswiel
  12 - De Pendrechtse Molen in Barendrecht: parallel flenswiel
  13 - De Bommelaer in Den Bommel: parallel flenswiel
  14 - De Korenbloem in Oude Tonge: parallel flenswiel
  15 - De Windlust in Achthuizen: parallel flenswiel

- in **Zeeland**: 1
  16 - Standerdmolen in Sint-Annaland: dwars gaffelwiel

- in **Noord-Brabant**: 2
  17 - De Hoop in Bavel: dwars flenswiel
  18 – De Akkermolen in Zundert: dwars flenswiel

De straalstroom

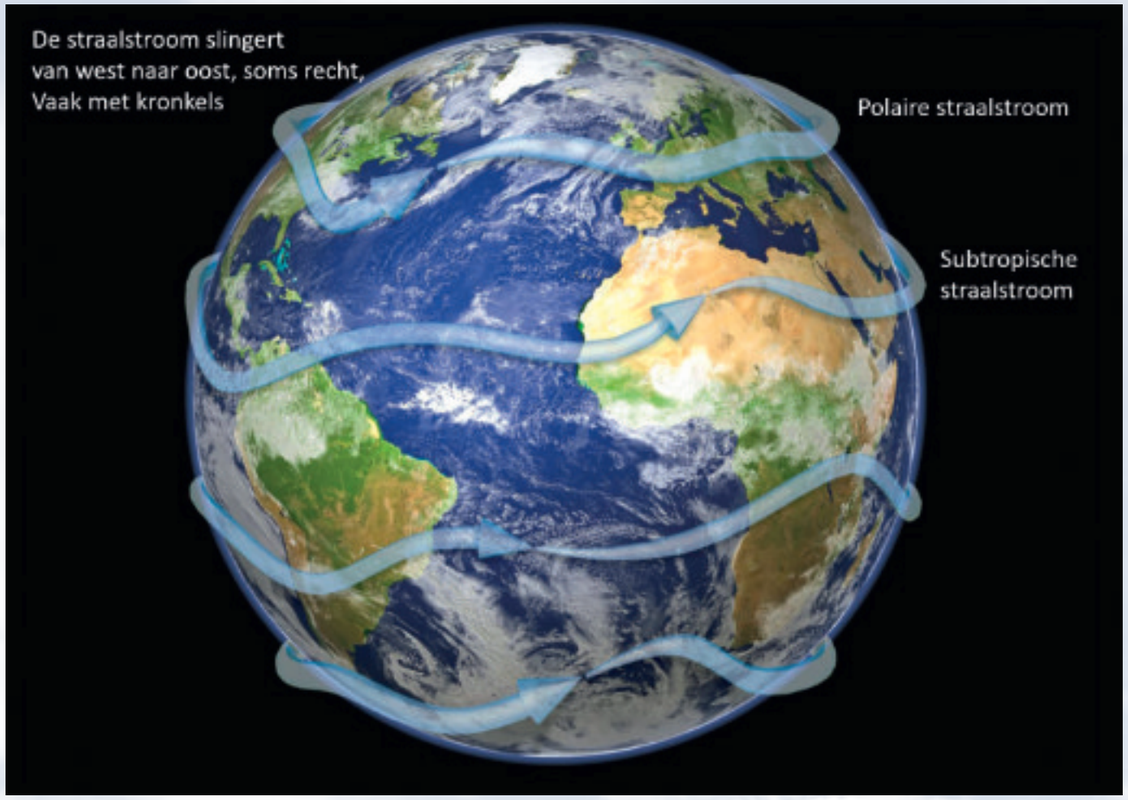

De straalstroom, jetstream of jet is een veel gebruikte term in de weerkunde, maar wat is dat nu precies? Er zijn twee soorten straalstromen: de subtropische en de polaire straalstroom. Ik beperk me tot degene die bij ons het weer bepaalt: de polaire straalstroom.

DOOR: DAVID HENNEVELD, weerkundige

Windrivier

De polaire straalstroom is een windrivier in de lucht meestal tussen 7 en 12 kilometer hoogte. Die slingert meest tussen 30 en 70 graden noorderbreedte rond de polen. De straalstroom bestaat niet uit één grote, lange, gelijkmatige rivier maar uit stukken, waarin de windsnelheid toeneemt en afneemt. We spreken van een straalstroom vanaf 100 kilometer per uur windsnelheid, dat is windkracht 11. Er zijn stukken straalstoom waarin de windsnelheid flink toe gaat nemen: die noemen we jetstreaks. Bij jetstreaks spreek je over windsnelheden vanaf 160 kilometer per uur.

Verschillen in temperatuur, verschillen in luchtdruk

Die windrivier kan vele kilometers breed en hoog zijn. Hij ontstaat puur door verschillen in temperatuur tussen de Noordpool en het gebied ten zuiden ervan. Met name de zee tussen de Azoren en IJsland is hiervoor een belangrijk gebied, maar in feite eigenlijk de hele noordelijk Atlantische Oceaan. Deze verschillen in temperatuur leiden tot verschillen in luchtdruk. Door deze drukverschillen gaat er wind waaien, zowel aan de grond maar vooral op hoogte: daar zijn de temperatuurverschillen het grootst. Vanuit het zuiden wordt dan warme lucht naar het noorden geduwd, niet alleen aan de grond maar ook op hoogte. Hetzelfde geldt voor het noorden: daar vandaan trekt koude lucht naar het zuiden. Hoe groter de temperatuurverschillen zijn tussen beide luchtsoorten, hoe sterker de straalstroom zal worden. Vandaar dat in de herfst, de winter en de lente de straalstroom op z'n sterkst is. Dan is immers de Noordpool het koudst en dan zijn de temperatuurverschillen met het zuiden het grootst.

Windpijp

Vaak begint in de herfst bij Canada en het noordoosten van Amerika een grote uitbraak van kou en die koude trekt dan de warmere

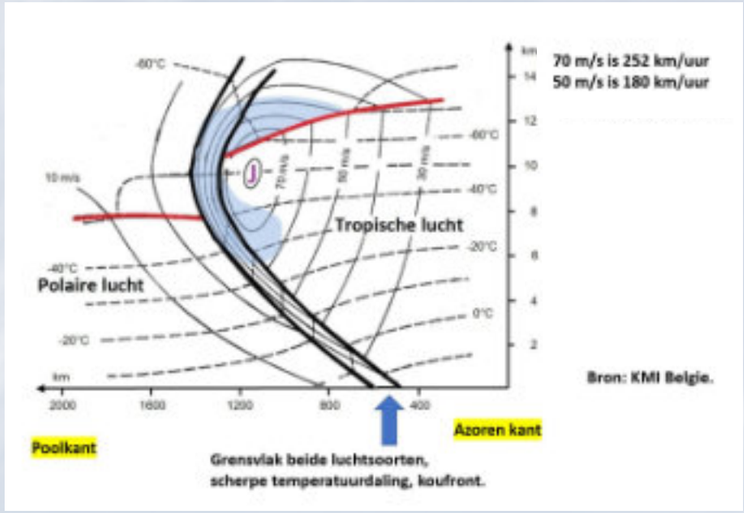

Doorsnede (zijaanzicht) van een straalstroom

Atlantische Oceaan op. Dan zal de straalstroom aanwakkeren en daarmee de depressie-activiteit flink aanjagen. Vaak rond 20 december vindt zo'n grote uitbraak van kou plaats en dan heb je rond kerst bij ons de zo bekende 'kerst-depressie' met grijs weer: wind, regen en vaak maxima rond 9 graden. Als we de straalstroom in detail bekijken, dan is het net een flinke pijp, opgebroken in stukken. De wind waait door deze stukken heen en zal (fors) versnellen wanneer die zo'n stuk windpijp ingaat. Die wind zal ook weer vertragen zodra deze het stuk windpijp verlaat. Je praat dan letterlijk over een ingang en een uitgang.

Koud en warm

Het begin van zo'n stuk windpijp heeft een ingang in twee delen: links aan de koude kant en rechts aan de warme kant. Ook de uitgang heeft op deze manier twee delen: een linker en rechter uitgang. Natuurkundige processen (waar ik ook niet alles van weet) zorgen ervoor, dat de wind extra kan versnellen bij de rechter ingang en de linker uitgang. Dat zijn dan ook beruchte delen van de straalstroom en dan vooral de linker uitgang. Hier kan een enorme 'trek' plaatsvinden van lucht naar boven toe. Als een depressie namelijk precies onder zo'n deel van de straalstroom doortrekt heet het, dat die ermee 'in fase' komt te liggen. Dan wordt de depressie vaak een erg actieve stormdepressie met enorme drukdalingen in het centrum.
De linker ingang en rechter uitgang hebben juist het tegenover gestelde effect: hier verzwakken depressies of diepen nauwelijks verder uit. Vaak hebben weermodellen moeite met het bepalen van de juiste positie van een lagedrukgebied ten opzichte van de jet. Soms zie je dat binnen 12 uur een depressie erg fors uitdiept, omdat het model verwacht dat de depressie precies aanslaat onder de juiste uitgang van een jet. Het lagedrukgebied ligt 12 uur later 100 kilometer anders en mist het de aanhaking met de jet en gebeurt er vrijwel niets meer.

Depressies

Het mag duidelijk zijn, dat een straalstoom die op stoom is gemakkelijk diepe depressies kan laten ontstaan en dat gebeurt juist in de herfst, de winter en de lente. Daar waar de straalstroom loopt, liggen en trekken ook de depressies. Straalstromen kunnen enorme snelheden halen, soms wel meer dan 400 kilometer per uur. Vliegtuigen maken hier handig gebruik van: met een staartwind vanuit Amerika kan een vlucht zo maar 1 tot 1,5 uur korter duren en ook flink wat brandstof besparen. Heb je de straalstroom tegen, dan probeer je die zoveel mogelijk te vermijden. Als molenaar heb je nooit direct met de straalstroom te maken, alleen met de neveneffecten ervan: depressies en wind.

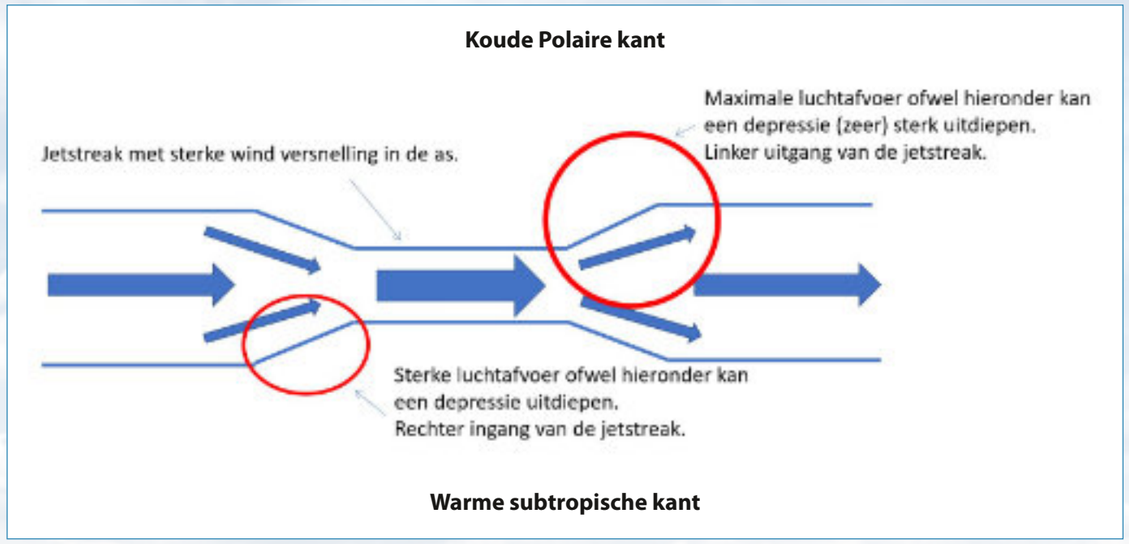

Jetstreak van bovenaf gezien

Molentermen (7)

DOOR: **BAREND ZINKWEG** (tekst)
JAN BRUINS (foto's)

De kruias van de Oostmolen in Mijnsheerenland

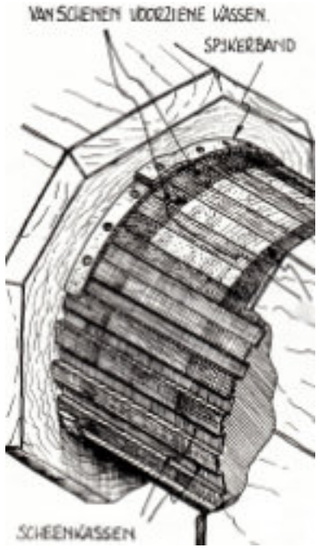

Schenen ingelegd in de hals van een bovenas

Het helpt als je een idee hebt waar een woord vandaan komt. Dan heb je meer kans om zo'n woord ook te onthouden. Als je er moeite voor hebt gedaan om naar die afkomst te zoeken, wordt het nog makkelijker dat woord te onthouden.

Schenen

Houten assen moeten beschermd worden tegen slijtage. Hout is te zacht om onbeschermd als as te gebruiken. Waar een as in een lager ligt, zijn er ijzeren strippen ingelegd: de *schenen*. Die schenen liggen in de lengte van het hout. Een veel voorkomend houten as is de kruias. Door het op- en afwikkelen van de kruiketting schuift de kruias naar binnen en naar buiten: daarom zijn de schenen daar extra lang. Behalve op kruiassen vind je schenen ook op houten bovenassen, waterassen en wentelassen.

Levende natuur

Onze benen hebben tussen de knieën en de voeten twee botten. Het voorste bot heet het *scheenbeen*, het achterste is het kuitbeen. Aan de achterkant van ons onderbeen zitten de kuiten. Aan de voorkant zit bijna alleen maar vel en daarom is het zo pijnlijk om dat te stoten. Voetballers dragen daarom scheenbeschermers. Het scheenbeen is een lang, smal bot en het is aan de voorkant een beetje afgerond. Ik denk dat de schenen in molens zo heten, omdat ze lijken op onze scheenbenen.

Blijf nieuwsgierig en ga op zoek: je wordt er wijzer van.

Scheenbenen

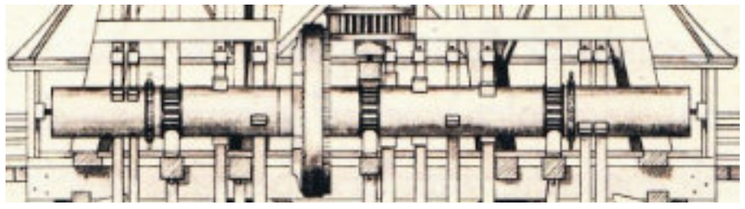

Schenen van een wentelas in een oliemolen

Schenen in de wentelas van snuifmolen De Ster

Limburgse Molendag

DOOR: FRANS VERSTAPPEN

Op **zondag 3 oktober** is het traditioneel weer Limburgse Molendag. De Molenstichting Limburg heeft besloten om dit evenement door te laten gaan. Het is een jaarlijks gebeuren dat georganiseerd wordt door de Molenstichting Limburg in samenwerking met de afdeling Limburg van het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Trotse mulders vertellen u graag over het bijzondere stukje Limburg dat zij in stand houden. Wind en water is niet genoeg om de molens draaiende te houden. Ontdek in het gebouw hoe een molen werkt, bekijk hoe graan vermalen wordt tot meel en proef de sfeer in de molen. De meeste molens zijn **geopend vanaf 11.00 uur tot 16.00 uur**.

Jubileum

Voor Molenstichting Limburg is 2021 een belangrijk jaar. Op 1 maart 1971 werd de stichting opgericht met als doel wind- en watermolens te behouden voor de toekomst. Het was in de tijd dat de molens in Limburg aan restauratie toe waren. Later kwam de adviestaak erbij op gebied van molenbiotopen, restauratie en onderhoudsaanvragen, watermolenlandschappen en veiligheid. Kortom, de molenstichting kreeg ook de rol van belangenbehartiger voor menig lokale molenstichting en moleneigenaar.

Meer weten?

Mochten er door de overheid toch nog beperkingen opgelegd worden, dan kan men dit op www.limburgsemolens.nl terug vinden. Daar vindt u niet alleen het uitgebreide programma en de deelnemende molens, maar ook informatie over opleidingen en andere interessante Limburgse gebeurtenissen over molens.

Het belang van een goede steekverhouding

Voor deze Gildebrief hebben wij een artikel gekregen met deze titel geschreven door Jan Maarten van de Griend. Met dit artikel wil hij aan de hand van voorbeelden nagaan of de steekverhouding van onze molenwielen in orde is en zo niet, wat er aan te doen valt. Aan de hand van praktijkvoorbeelden neemt hij een aantal steekverhoudingen onder de loep en voorziet hij die van een eigen mening. Hij legt het opmeten van wielen uit en het omzetten daarvan naar een steek. Voor een zestal voorbeelden heeft hij deze opmeting en omzetting uitgevoerd en van een beoordeling voorzien. Het doel is een lichtlopende molen met een minimum aan wrijvingsverliezen en slijtage. Het artikel is tamelijk technisch van inhoud.

Het artikel is alleen te groot om te plaatsen in De Gildebrief, maar we willen het wel met geïnteresseerden delen. Wil je het artikel lezen, stuur dan een berichtje naar redactie@vrijwilligemolenaars.nl. Dan sturen we een pdf van het artikel naar je toe.
BZ

Spruiten en schoren?

Vraag

ROBERT HOFFMAN, molenaar van korenmolen De Wielewaal in Beneden-Leeuwen, reageert op de artikelen over de spruiten in De Gildebrief van december 2020 en maart 2021:

"Ik lees het Gilde-blad altijd met plezier. Wat ik mis in het verhaal over de spruiten is de ligging daarvan. Het is toch van belang waar hij ligt: voor of achter het bovenwiel. Het moment is anders en bij een slappe spruit áchter het bovenwiel zal deze toch echt meer doorbuigen dan vóór het bovenwiel."

Antwoord

>> De redactie heeft dit voorgelegd aan Jan Hofstra en zijn reactie is:
"Toen het nodig was beide spruiten van de Pendrechtse Molen te vervangen, was er het voornemen om de lange spruit weer op z'n oorspronkelijke plaats terug te leggen: opnieuw in het midden van de kap. Molenaar Barend Zinkweg heeft mij toen gevraagd wat daarvan de gevolgen zouden kunnen zijn.

Berekeningen

Volgens de theorie zou het voor het kruien niets uit moeten maken en bij de Pendrechtse Molen blijkt dat inderdaad het geval te zijn. Wel is het zo, dat spruit en schoren in de beide gevallen anders worden belast. Bij een spruit in het midden van de kap staan de schoren veel steiler omhoog dan bij een spruit vóór in de kap. In het eerste geval duwen ze dus meer omhoog dan naar voren en dit lijkt ongunstiger. Daar staat tegenover, dat bij een spruit in het midden deze balk en ook de lange schoren veel korter kunnen zijn. Van beide gevallen heb ik berekeningen gemaakt: die zijn gepubliceerd in Molinologie nummer 54 van 2020. Geïnteresseerden kunnen dit nummer nabestellen via redactie@molenkunde.eu.

Anders maar sterk genoeg

In dat artikel is aan de ene kant uitgegaan van de normale dikte van de schoren en de spruit. Daarna is gekeken hoe veel dikker of dunner deze onderdelen mogen zijn bij dezelfde kracht in het kruiketting. Om een eerlijke vergelijking te maken is uitgegaan van een molen met een conische, gemetselde romp waarbij in beide gevallen de lange schoren 20 centimeter vrij van de romp zullen blijven. Eenzelfde kracht in de kruiketting geeft bij de spruit in het midden veel grotere krachten in de lange schoren en de spruit dan bij de spruit voorin de kap. Zowel in de schoren als in de spruit worden de maatgevende spanningen echter niet groter. Dat komt doordat de schoren en de spruit veel korter kunnen zijn bij een spruit in het midden. Om even sterk te zijn hoeven de schoren en spruit in het ene geval nauwelijks dikker te worden dan in het andere geval. De spruit voorin is weliswaar langer en dus slapper, maar de krachten er op zijn evenredig kleiner. Bij de spruit in het midden worden alleen de bouten door de schoren dus zwaarder belast en zullen in theorie wat dikker moeten zijn. Deze bouten zijn meestal zwaar genoeg en hebben in de praktijk meer last van doorroesten dan van een te zware belasting.

Voor wat betreft de belasting is het dus lood om oud ijzer, maar er zijn natuurlijk nog wel andere voor- en nadelen voor de beide gevallen te bedenken. Zo moet een spruit in het midden vaak dieper worden uitgekeept voor de bovenas, waardoor hij wat lastiger te vervangen is. Daar staat tegenover, dat bij de spruit in het midden de schoren en spruit korter kunnen zijn. Dan is er minder schilderwerk en er minder oppervlakte waar aantasting door weer en wind valt te duchten."

Een tweede reactie komt van JOEP GRÜNDEMANN, molenaar van de standerdmolen in Bourtange:

"Naar aanleiding van het stukje op pagina 25 van het maartnummer van De Gildebrief het volgende: Vlakbij Trelleborg in Zweden staat de molen op de foto. Deze heeft geen korte schoren, maar hier wordt de korte spruit gebruikt om de hangijzers naar de lange schoren aan te bevestigen."

De molen bij Trelleborg zonder korte schoren

WORD MOLENAAR

DOOR: BAS DE DEUGD, tekst en foto's

Het Noordhollands Molenboek was de reden voor Sander Hupkes om zich rond 1970 meer te gaan verdiepen in de molens in zijn omgeving. Op verfmolen De Kat werd hij door Kees Krijt gewezen op de opleiding tot molenaar. In 1972 werd hij lid van het Gilde en op zaterdagmiddagen was hij bij Jo Voorn op Het Pink en het Zaans Molenmuseum. Dat betekende de ene helft van de middag praktijk op de molen en de andere helft theorie met de vele molenmodellen in het molenmuseum.

Op weg vanuit Purmerend naar zijn werk bij de Hoogovens kwam Sander langs De Schoolmeester. Met grote regelmaat werd deze molen bezocht. Molenaar Arie Butterman werd op deze manier een belangrijke pijler in zijn opleiding. De tijd op 't Roode Hert in Oudorp bij Arie Berkhout was ook mooi. Pas jaren later kwam de spijt, dat hij op deze molen geen aandacht had voor het malen met de stenen.

In het verhaal van Sander komt ook een Super8-film uit beginjaren '70 naar voren: Een dagje zagen op de Poelenburg. Elke keer als hij de bewuste filmer/molenaar spreekt, wordt er geroepen dat de film toch maar eens omgezet moet worden naar digitaal. Misschien dat het met bovenstaande zin eindelijk gaat gebeuren.

Na zijn examen in november 1973 is Sander gaan draaien op de wipmolen in Obdam. Na een pauze van een aantal jaren is hij in 1988 langsgegaan bij molen De Nachtegaal in Middenbeemster. Na een kort gesprek met weduwe Knijn kon Sander met de molen gaan draaien. Na verkoop van de molen staat het malen even op een laag pitje. Wanneer de molen wordt gekocht door de Stichting tot behoud van De Nachtegaal komt Sander bij de maalploeg en is hij weer molenaar op deze molen. Wanneer er een vraag komt van een bakker uit Purmerend en een aanbod van een boer voor het leveren van graan komt de gemiste kans op 't Roode Hert weer naar boven. Zoals gebruikelijk pakt Sander dit ook met goed gevolg op en maalt hij op De Nachtegaal voor bakker en burgers. Vanwege de steeds groter wordende belasting van de vrijwilligers wordt op het ogenblik alleen voor de winkelverkoop gemalen.

Sander heeft in de loop der jaren ook een aantal molenaars opgeleid. Hierbij heeft hij altijd veel initiatief bij de leerling-molenaars gelegd: "Jij bent de molenaar. Als het niet goed is, dan hoor je het wel."

De molenwinkel is elke zaterdag open tussen 10 en 16 uur.

Voor meer info over de molen: www.nachtegaalbeemster.nl

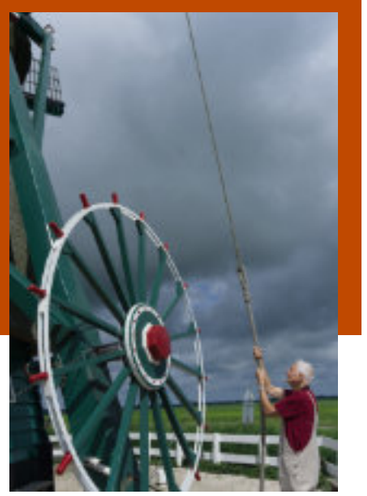

©2021 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming vanhet Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Geef een eigen draai aan de molen!

Word molenaar!